

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**Alternativní formy řešení problematiky  
delikvence mládeže**

Autor: Jaroslav Pokorný

Vedoucí práce: Mgr. Jana Mottlová

**Praha 2006**

## **Abstrakt**

Předkládaná diplomová práce se zabývá teoretickým vymezením příčin delikvence mládeže z hlediska speciální pedagogiky-etopedie a příbuzných vědních oborů a zkoumá formy řešení této problematiky v trestně právním systému České republiky. Tyto uvedené poznatky konfrontuje se závěry kvalitativního výzkumu, který má podobu srovnávací kazuistické studie, jenž byl realizován na mladistvých klientech střediska Probační a mediační služby v Pardubicích. Předkládaná práce na základě provedeného výzkumu ověřuje platnost teoretického pojetí faktorů, působících na vznik a rozvoj delikvence mládeže a kriticky hodnotí efektivitu alternativních trestních opatření ukládaných mladistvým delikventům.

## **Abstract**

The thesis here being displayed is concerned theoretic definitions of the juvenile delinquency's causes from the special pedagogy's and relative sciences point of view and it investigates the forms of solution of this problem within the Czech criminal law and justice system. The thesis is comparing these mentioned theoretic definitions with the qualitative research results that was proceeded as a comparative case study on the youngsters-clients of The Probation and Mediation Service in the district of Pardubice city. The thesis is based on the mentioned research and it is verifying the validity of the theoretic juvenile delinquency factor conceptions and it is assessing the effects of the community sanctions and measures that are meant for delinquent youngsters.

Rád bych poděkoval vedoucí diplomové práce Mgr. Janě Mottlové za odborné vedení a cenné rady a dále zaměstnancům střediska PMS v Pardubicích za to, že mi umožnili realizaci výzkumu a sepsání celé práce. V neposlední řadě chci poděkovat své snoubence Zuzaně Veletové za psychickou podporu a projevenou trpělivost.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Jany Mottlové. V práci jsem použil informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze, dne 21. dubna 2006

.....



## Obsah

<b>Úvod</b>	10
<b>1. Úskalí adolescence</b>	16
<b>1.1 Období konfliktu</b>	18
1.1.1 Psychosociální přístup	18
1.1.2 Psychoanalytický přístup	19
1.1.3 Biologický přístup	19
<b>1.2 Období křehké socializace</b>	20
1.2.1 Přijímání nových rolí	20
1.2.2 Identifikace se subkulturou	21
1.2.3 Životní krize adolescentů	22
<b>1.3 Období rizikového vývoje</b>	23
1.3.1 Poruchy chování disociálního rázu	23
1.3.2 Poruchy chování asociálního rázu	23
1.3.3 Poruchy chování antisociálního rázu	24
1.3.4 Poruchy chování v psychiatrickém kontextu	24
<b>2. Faktory ovlivňující vznik delikventního chování mládeže</b>	25
<b>2.1. Vnitřní faktory: Dispozice</b>	25
2.1.1 Genetické dispozice	26
2.1.2 Konstituční dispozice	28
2.1.3 Osobnostní dispozice	29
<b>2.2 Vnější faktory: Prostředí</b>	30
2.2.1 Rodina	30
2.2.2 Škola	31
2.2.3 Vrstevnická skupina	32

2.2.4	Společnost	33
<b>3.</b>	<b>Formy intervence v rámci delikvence mládeže</b>	<b>34</b>
<b>3.1</b>	<b>Vymezení základních pojmů</b>	<b>34</b>
3.1.1	Delikvence: predelikventní a delikventní chování	34
3.1.2	Kriminalita	35
3.1.3	Provinění a opatření	35
<b>3.2</b>	<b>Právní rámec problematiky delikvence mládeže</b>	<b>36</b>
3.2.1	Trestní odpovědnost mládeže	36
3.2.2	Povaha provinění	36
3.2.3	Formy sankcí	37
3.2.4	Řízení proti mladistvým	38
3.2.5	Orgány činné v trestním řízení	39
<b>3.3</b>	<b>Etopedický rámec problematiky delikvence mládeže</b>	<b>40</b>
3.3.1	Diagnostický ústav	40
3.3.2	Středisko výchovné péče	42
3.3.3	Výchovný ústav	42
3.3.4	Dětský domov	43
<b>4.</b>	<b>Probační a mediační služba České republiky</b>	<b>44</b>
<b>4.1</b>	<b>Statut Probační a mediační služby</b>	<b>44</b>
4.1.1	Legislativní platforma PMS	44
4.1.2	Postavení a součinnost PMS	45
4.1.3	Organizační struktura PMS	46
<b>4.2</b>	<b>Koncepce činnosti Probační a mediační služby</b>	<b>47</b>
4.2.1	Terminologie PMS	47
4.2.2	Oblasti činnosti PMS	49
4.2.3	Metodika a nástroje PMS	51
4.2.4	Probačně resocializační programy pro mladistvé	51
<b>4.3</b>	<b>Úloha Probační a mediační služby v jednotlivých fázích trestního řízení proti mladistvým</b>	<b>53</b>
4.3.1	Fáze před rozhodnutím	53



4.3.2	Fáze po rozhodnutí	54
<b>5.</b>	<b>Alternativní formy řešení trestních věcí</b>	<b>56</b>
<b>5.1</b>	<b>Koncept restorativní justice</b>	<b>56</b>
5.1.1	Definice restorativní justice	57
5.1.2	Rozlišení mezi restorativní a retributivní justicí	57
5.1.3	Cíl restorativní justice	58
<b>5.2</b>	<b>Alternativní trestní opatření k trestu odnětí svobody u mladistvých</b>	<b>59</b>
5.2.1	Obecně prospěšné práce	59
5.2.2	Peněžité opatření	60
5.2.3	Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu	61
5.2.4	Propadnutí věci	61
5.2.5	Zákaz činnosti	61
5.2.6	Vyhoštění	62
5.2.7	Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu	62
5.2.8	Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem	62
<b>6.</b>	<b>Srovnávací kazuistická studie</b>	<b>63</b>
6.1	<b>Kazuistiky</b>	<b>64</b>
6.1.1	Mladistvý M.N. (*1986)	64
6.1.2	Mladistvý L.C. (*1987)	67
6.1.3	Mladistvý L.Č. (*1986)	70
6.1.4	Mladistvý T.V. (*1986)	72
6.1.5	Mladistvý F.K (*1988)	73
6.2	<b>Srovnání kazuistik</b>	<b>76</b>
6.2.1	Srovnání podle působících subjektivních faktorů	76
6.2.2	Srovnání podle působících objektivních faktorů	78
	<b>Závěr</b>	<b>79</b>
	<b>Literatura</b>	<b>81</b>

## Úvod

Problematika delikvence mládeže je tématem, kterým se v současnosti celosvětově a stále intenzivněji zabývá odborná i laická veřejnost. Jedná se o závažný problém, na jehož řešení závisí budoucí vývoj společnosti. Není proto divu, že se odborníci v oblasti prevence sociálně patologických jevů snaží najít na tuto otázku efektivní odpověď. Rovněž se jedná o problém, který je velice citlivě vnímán i očima široké veřejnosti. Média nám takřka denně „servírují porci“ šokujících odhalení mladistvých násilníků, vandalů či výtržníků a nezdráhají se vynášet nekompromisní soudy. Přitom jsou to paradoxně právě média, zejména pak televize, která figurují mezi faktory, podílejícími se na vzniku a rozvoji delikvence mládeže.<sup>1</sup> Fenomén delikvence mládeže je zároveň i lukrativním populistickým artiklem některých „sociálně smýšlejících“ politických stran: příslib důrazného postihu deliktů, spáchaných mládeží, často nechybí ve volebních programech a agitacích. Zůstává však otázka: je represe a jiné direktivní formy<sup>2</sup> zásahu proti delikventní mládeži tou správnou cestou, vedoucí k úspěšnému řešení tohoto závažného společenského problému?

Delikvence mládeže jako sociálně patologický jev na sebe v Evropě výrazněji upozornil počátkem 20. století, tedy v období postindustriální krize společnosti. V této době docházelo k masivní urbanizaci, jejímž logickým průvodním jevem bylo vytvoření nového kulturního rámce společnosti, označovaného jako kultura velkých měst. Tato změna přispěla jednak k urychlení civilizačního rozvoje a technického pokroku, na druhou stranu s sebou přinesla určitou kulturní degradaci v podobě slábnoucího vlivu rodiny a jiných tradičních institucí<sup>3</sup>. Například Z. Lehmanová vychází z kritického pohledu na hodnotový systém novověké západoevropské civilizace<sup>4</sup> a uvádí, že se naše kultura dostala již v druhé polovině minulého století do krize proto, že

<sup>1</sup> Vlivem sledování televizních programů na rozvoj násilné kriminality mládeže se zabýval především B.S.Centerwall, který v 90. letech prokázal platnost uvedené hypotézy transglobálně (In Matoušek a Kroftová, 2003, s.103).

<sup>2</sup> Například návrh na snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let a zvýšení horní hranice výjimečného trestu odnětí svobody pro mladistvé na patnáct let, který je odborníky na otázku delikvence mládeže přijímán spíše skepticky (Macek, 2003, s. 111).

<sup>3</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 92.

<sup>4</sup> Matoušek a Kroftová (2003, s. 92) uvádějí čtyři základní společenské hodnoty, charakteristické pro novověkou západoevropskou civilizaci: racionální pochopení skutečnosti; vysoká míra osobní svobody jednotlivce; poznávání pravdy a mravní zdokonalování; společnost, řízená na základě racionálního poznání společenských zákonitostí.

se její veskrze industriální praxe – tj. jednostranná orientace na rozvoj materiálních podmínek civilizace – dostala do rozporu s původním hodnotovým směřováním evropské společnosti. „Smyslem a cílem lidského poznání a lidské tvůrčí aktivity se stalo vytváření světa objektivizovaných výtvorů, přetváření přírody. Prostředek, kterým tato tvorba v původní hodnotové evropské představě byla, se nyní stává cílem. Vlastní cíl, tj. duchovní zdokonalení člověka a duchovní postup rodu, mizí a přestává být regulativem dnes již nezvládnutelné civilizačně technické expanze.“<sup>5</sup>

Na základě výše uvedených filosofických východisek je tedy možné se domnívat, že zločinnost, potažmo tedy i delikvence mládeže, je urbanizací společnosti do značné míry ovlivňována. Pravdivost této hypotézy potvrzují i výzkumné studie, které v padesátých letech dvacátého století realizoval M.B.Clinard.<sup>6</sup> Ten na základě terénního výzkumu v městských a venkovských oblastech a na základě porovnání statistik spáchaných trestných činů dospěl k závěru, že míra urbanizace regionu je v přímo úměrném vztahu ke kriminalitě příslušného regionu. Tento poznatek odůvodňuje především anonymitou, pocíťovanou v oblasti vztahů obyvateli větších měst v kontrastu s osobními vztahy uvnitř venkovských společenství. Zároveň akcentuje roli heterogenity městského prostředí v procesu vytváření kriminální subkultury, která zajišťuje „kontinuitu kriminálního chování“.<sup>7</sup>

Problematikou nárůstu počtu trestných činů, spáchaných mládeží ve třicátých až šedesátých letech 20.století, se zabýval H. Jones, který rovněž považuje civilizační expanzi a její následný sociální pokrok za jeden z potenciálních faktorů formujících kriminalitu. Doslova uvádí, že cit. „stát blahobytu změnil život naší země, odstranil mnohé společenské zlořády a dosáhl vyššího stupně sociální spravedlnosti mezi různými vrstvami společnosti než kdykoli předtím. Zároveň však neměl žádný příznivý vliv na naše statistiky kriminality. Naopak, jeho růst byl doprovázen paralelním vzrůstem kriminální činnosti, téměř jako by byl sám jedním z činitelů, které rodí zločin.“<sup>8</sup>

Tím se otevírá otázka souvislosti delikvence mládeže a sociálně politické koncepce státu, jehož je dotyčná mládež součástí. Ze statistik vyplývá, že kriminalita

<sup>5</sup> Lehmanová, Z. Evropské kulturní hodnoty. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.92.

<sup>6</sup> Cit.podle: P. Ondřejkovič. In tamt., s.93.

<sup>7</sup> Cit. podle: P.Ondřejkovič. In tamt.

<sup>8</sup> Jones, 1967, s. 131.

mládeže lineárně vzrůstá od šedesátých let 20.století. J. Q. Wilson však ve své studii prokázal, že závislost mezi aktuální hospodářskou prosperitou země a kriminalitou dětí, mládeže i dospělých byla typická spíše pro 19. století, zatímco ve 20. století je oslabená a v některých zemích – Wilson uvádí jako příklad USA – již neplatí. Tento svůj závěr potvrzuje zjištěním, že k poslednímu velkému vzestupu kriminality v USA došlo v letech 1960 až 1980, tj. v době silné ekonomické prosperity Spojených států. Autor tuto skutečnost vysvětluje tím, že cit. „jen bohaté společnosti mohou připustit existenci dlouhého období dospívání, během něhož se mladý člověk již vymkl z formativního vlivu rodičů a dosud není usměřován silami působícími na trhu práce.“<sup>9</sup>

Vývoj situace, vztahující se k vytváření podmínek pro růst a vývoj delikvence mládeže v České republice se v mnohém odlišuje od dění v západoevropských a angloamerických zemích. Jedním z důvodů je bezesporu absence osobní a zejména názorové svobody a volnosti jednotlivce, která byla velmi citelně národem vnímána především v době nacistické okupace, a nebyla příliš zředěna ani okupací sovětskou a nastupujícím totalitním režimem. Komunistický režim metodami nátlaku a maximální kontroly obyvatelstva sice dosáhl snížení kriminality avšak za jakou cenu? Obyvatelstvo tuto výhodu zaplatilo ztrátou svobody. Mládež pochopitelně páchala trestné činy i v éře reálného socialismu.<sup>10</sup> Výstrahou jí však byly nekompromisní a exemplární postihy ze strany státu, mezi jinými i ústavní výchova s přísným režimem.

Delikvence mládeže a kriminalita obecně rapidně vzrostla po roce 1989, kdy prezident České republiky Václav Havel vyhlásil popřevratovou amnestii, za což velmi brzy sklidil řadu kritiky. Počátkem 90. let se naplno projevíly důsledky snahy politické garnitury o maximální možnou liberalizaci veřejného společenského života obyvatel České republiky a to především prostřednictvím mohutného nárůstu hospodářské kriminality a machinací, spojených s kupónovou privatizací. Výsledkem byl bankrot státních podniků, zvýšení nezaměstnanosti a snižování ekonomické úrovně regionů.

Značným příspěvkem ke zvýšení kriminality v České republice bylo otevření hranic státu, čehož využili především obyvatelé post-sovětských republik, zejména pak z Ukrajiny, ale i z jiných států jako například z Albánie, Bulharska, Rumunska, k

<sup>9</sup> Wilson, J.Q. Oslabení občanského étosu a zločinnost. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.93.

<sup>10</sup> Koncem 70. a začátkem 80. let k tomuto jevu přispělo i rozšíření hnutí punk mezi československou mládeží, jenž přicházelo z Velké Británie a přinášelo s sebou citelný nárůst násilných trestných činů, páchaných mladistvými, a zejména pak vandalismus.

vyřešení existenční krize v místě jejich trvalého pobytu. Ne všichni přicházeli – a stále přicházejí – na naše území s úmyslem uplatnění na veřejném trhu práce či z důvodu žádosti o azyl. Jejich motivací je organizovaný zločin, prostituce, pašování a překupnictví drog a jiné druhy trestné činnosti. Pro veškeré tyto ilegální aktivity má Česká republika ideální zeměpisnou polohu: jako tranzitní spojnice východní Evropy se západní maximálně vyhovuje pašerákům drog a kradeného či padělaného zboží, dále kuplířům, vozícím Bulharské<sup>11</sup> a Albánské dívky do Německa a využívajícím naši republiku jako jakousi „mezistanici“, organizovaným gangům zlodějů a v neposlední řadě i nezletilým kapsářům, vykradačům aut, prostitutům a prostitutkám.

J. Musil zdůrazňuje nerovnoměrný sociálně ekonomický vývoj České republiky jako jeden z primárních činitelů, ovlivňujících vývoj a růst kriminality mládeže. Poukazuje na fakt, že průmyslový sever, který v minulosti zastupoval ekonomicky silnější regiony, v posledních letech upadá, zatímco jižní oblasti ekonomicky sílí.<sup>12</sup> Globálně v rámci republiky rostou a prosperují velkoměsta, zejména ta s vysokou turistickou návštěvností jako jsou lázně a historická města, zatímco industriální města a celé regiony, v minulosti profitující z těžkého průmyslu a energetiky, se stávají oblastmi s nejvyšší mírou nezaměstnanosti a vykazující známky sociální regrese jako je pokles počtu obyvatel, ať už z důvodu odchodu obyvatelstva do jiné oblasti za prací nebo z důvodu snížené porodnosti.

Ve výše uvedených průmyslových oblastech na severu republiky je možné očekávat větší nárůst delikvence mládeže než v oblastech sociálně a ekonomicky stabilnějších. Nezaměstnanost a nízký příjem nadbytek volného času v kombinaci se sníženou sociálně ekonomickou úrovní rodin, žijících ve zmíněných regionech, deziluzí a pocitem existenční bezvýhodnosti, vytváří takřka optimální „podhoubí“ pro růst delikvence mládeže a kriminality vůbec. Matoušek a Kroftová (2003, s.97) však označují za nejrychleji se rozvíjející oblasti, co se týče nárůstu kriminality, velká, ekonomicky prosperující města. Připisují to tomu, že cit. „bohatství (pozn.těchto měst) neznamená jen stabilitu, ale také výzvu a příležitost pro páchaní trestné činnosti, kterou se zatím nedaří snižovat ani prevencí, ani represivními opatřeními.“ Jako ilustrativní

<sup>11</sup> Uvedenou problematiku ve své studii hlouběji rozpracovává J. Murín, s ohledem na trestnou činnost, páchanou bulharskými dívkami ještě na našem území (Murín, 2005, s. 11-13).

<sup>12</sup> Musil, J. Bohatě a chudě české země. In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 96.

příklad uvádějí Prahu, kde bylo v roce 1997 spácháno jedno sto tisíc trestných činů, což činí jednu čtvrtinu všech evidovaných trestných činů v daném roce.

Z výše uvedené historické mini-exkurze je patrné, že delikvence mládeže je komplikovaným problémem, jenž je hluboce zakotvený v sociálním kontextu naší civilizace a je ovlivňován řadou faktorů. Hlavním znakem tohoto problému je jeho aktuálnost spolu s akutní potřebou najít fungující řešení. Tradiční intervenční snahy státních orgánů se jeví jako nedostačující. Výsledkem jsou jednak přeplněné věznice a ústavně výchovná zařízení pro mládež, dále fenomén prisonizace pachatelů trestné činnosti a především pak opakovaná trestná činnost, čili recidiva.<sup>13</sup>

Hledaným řešením problému delikvence mládeže by mohly být alternativní formy přístupu k mladistvým pachatelům trestné činnosti a resocializační metody, které k nám v poslední době stále více pronikají ze zahraničí, zejména z Velké Británie. Jedná se o trestně-právní systém, vycházející z tzv. restorativního<sup>14</sup> pojetí spravedlnosti, jenž se cit. „zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.“<sup>15</sup> Restorativní justice tedy tvoří alternativu tradičnímu přístupu tzv. retributivní, čili odplatné, justice, jejíž působení na pachatele trestné činnosti se často jeví jako kontraproduktivní, jak bylo výše popsáno. Restorativní justice se jeví jako účinný nástroj k řešení problematiky delikvence mládeže zejména proto, že intenzivně zapojuje pachatele do práce s tak důležitými resocializačními aspekty trestného činu jako je odpovědnost, respektování norem, pocit viny, náprava a řešení příčin chování pachatele. Při tom pachatele nevystavuje společenské stigmatizaci<sup>16</sup>, k čemuž paralelně dochází v oblasti řešení trestních věcí metodami retributivní justice.

<sup>13</sup> Opakovaná trestná činnost mladistvých je obvykle definována na základě četnosti trestné činnosti, tj. počtu trestných epizod nebo postoupení k úředníkovi pro práci s mladistvými. (McNeill a Batchelor, 2003, s. 6.)

<sup>14</sup> Anglický výraz „restorative justice“ si našel místo v pojmosloví trestního práva, a proto je většinou ponechán ve tvaru restorativní justice avšak můžeme se v literatuře setkat i s jeho doslovným překladem, který zní obnovující justice. (Zehr, 2003, s. 4.)

<sup>15</sup> Zehr, H. Úvod do restorativní justice. In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 286.

<sup>16</sup> Jedná se hlavně o záznam v rejstříku trestů, kterým pachatel trestné činnosti povinně informuje své okolí o skutečnosti, že spáchal trestný čin a byl za něj odsouzen. Tato veřejná proklamace jej pak mnohdy sociálně hendikepuje a komplikuje zpětné začlenění do společnosti (např. do pracovního procesu.)

V předkládané diplomové práci se zabývám teoretickou otázkou delikvence mládeže a alternativami jejího řešení v praxi, přičemž vycházím z principů restorativní justice, konkrétně aplikované v instituci Probační a mediační služby České republiky.

Tato problematika mne zaujala ze dvou důvodů. První důvod se pohybuje v osobní rovině, řekněme občanské angažovanosti. S problémem delikvence mládeže se setkáváme stále častěji, informace, které jsou veřejnosti předkládány jsou však kusé a často neobjektivní. Tento problém se týká celé společnosti, jejíž jsem součástí, a proto je třeba se o něm více informovat, hledat příčinu a nezůstávat pasivní vůči aktuálnímu společenskému dění. Zároveň jsem si hlubším rozborem tohoto tématu chtěl zodpovědět osobní otázky, týkající se společenského kontextu trestu, hlavně trestu odnětí svobody, o jehož nápravném smyslu jsem pochyboval.

Druhým důvodem volby tématu práce je rovina profesní. Během etopedické praxe na Internátním oddělení Střediska výchovné péče v Praze-Modřanech jsem se setkával s řadou nezletilých a mladistvých klientů, kteří měli za sebou delikventní minulost, a kteří vykazovali známky delikventního chování i během dvouměsíčního výchovného pobytu v zařízení. Osobní kontakt s těmito mladými lidmi, nezřídka i dětmi, mne motivoval ke studiu problematiky příčin delikvence mládeže a metod intervence v této oblasti, jehož závěry formuluji prostřednictvím diplomové práce.

Předkládanou práci pojímám v prvním, teoretickém bloku, jako studijní sondu do problematiky delikvence mládeže, opírající se o odbornou literaturu a aktuální internetové zprávy z dané oblasti. V bloku druhém, praktickém, uvádím výsledky kvalitativního výzkumu, který jsem realizoval na mladistvých klientech, evidovaných v letech 2004 – 2006 na základě soudního rozhodnutí v registru střediska Probační a mediační služby v Pardubicích. Výzkum proběhl ve zmíněném zařízení v době od listopadu 2005 do března 2006 a jeho výsledky mají podobu srovnávací kazuistické studie pěti vybraných případů mladistvých delikventů. Základní metodou výzkumu bylo studium dokumentace klientů, dále řízený anamnestický rozhovor a pozorování. Cílem výzkumu bylo pokusit se v první řadě detekovat v rámci vzorku možné příčiny delikventního chování dospívající mládeže na základě srovnání s rizikovými faktory, podílejícími se na rozvoji delikvence v této věkové kategorii, uváděnými v odborné literatuře. V druhé řadě bylo cílem výzkumu zjistit efektivitu alternativních opatření u

mladistvých, prostřednictvím informací o plnění uloženého opatření a o způsobu jeho ukončení.

## 1. Úskalí adolescence

Adolescence, čili dospívání, je zásadním obdobím v životě člověka. Je to období plné změn, vývoje a utváření osobnosti jedince, období plné intenzivních emocí, pocitů, nálad a prožitků. Mladý člověk si začíná intenzivněji uvědomovat sebe sama, vytváří si názor na život kolem sebe, vytváří si své místo ve společnosti. Obecně je tedy možné konstatovat, že toto období je zároveň obdobím nejistoty, hledání a rozporů. Záleží na každém jednotlivém adolescentovi, jakým způsobem se s tímto dramatickým obdobím vypořádá; zda jej zvládne pomocí svých vnitřních individuálních dispozic za podpory vnějších institucí (rodina, škola, vrstevnická skupina), nebo zda se následkem své neschopnosti vyrovnat se s obtížnými situacemi tohoto věku – ať už z důvodů individuálního selhávání či dysfunkčního prostředí – odchýlí od normálního psychosociálního vývoje ve zdravého dospělého jedince.

Z předcházejícího odstavce je patrné, že období adolescence je obdobím, pro mladého člověka, rizikovým. Jones o tomto problematickém období tvrdí, že cit. “v naší (pozn. anglo-americké) kulturní oblasti je dospívání odedávna stresovým obdobím, obdobím odporu proti světu dospělých. Někde však skrytý odpor přechází v cosi, co vyhlíží jako začátek otevřené vzpoury.”<sup>17</sup> Matoušek (1996, s. 19-20) pak toto období označuje za poslední období vzdoru, ve kterém je jedinec ke konfliktu biologicky naprogramován za účelem snazšího vyvázání se z jeho primárního prostředí, tj. z rodiny.

Otázce rizikových faktorů, působících na mladého člověka v období adolescence, se budu důkladněji věnovat v dalších kapitolách. Na tomto místě je třeba vymezit pojem adolescence a pojmy příbuzné tak, jak jsou užívány v předkládané práci.

V prvé řadě je třeba upozornit na fakt, že téma předkládané práce se pohybuje na rozhraní odlišných vědních disciplín a oborů. Každá z těchto věd, ať už je to trestní právo, kriminologie, speciální pedagogika – etopedie, psychologie či sociální práce, má svůj vlastní terminologický aparát. Je tedy v podstatě nemožné a v zásadě i nesmyslné,

<sup>17</sup> Jones, 1967, s. 121.



snažit se o vytvoření jednotné terminologie pro účely předkládané práce, a to už jen z důvodu výskytu odlišných termínů v použitých citacích z odborné literatury. V následujících odstavcích proto uvádím definice jednotlivých pojmů tak, jak je chápou výše zmíněné vědní obory.

Pojem adolescence bývá v literatuře často definován rozličným způsobem. Původ tohoto pojmu je odvozen od latinského slovesa *adolescere*, což se dá přeložit jako dorůstat nebo dospívat. Ve vztahu k období lidského života byl tento pojem prvně použit v 15. století.<sup>18</sup> V českém jazyce je tento výraz překládán různě, většinou se jeho vymezení liší podle použití a potřeb jednotlivých vědních disciplín, na příklad v pedagogice a sociologii je pojem adolescence zaměňován s širším pojmem mládež, v medicíně s pojmem dospívání a v psychologii se užívá v původním tvaru.<sup>19</sup>

Pro účely předkládané práce jsem použil pojmu adolescence tak, jak jej vymezuje E. Hurlock, který uvedený pojem v periodizaci vývoje člověka umísťuje do období mezi dětstvím a dospělostí.<sup>20</sup> Tím dané období podstatně rozšiřuje a zahrnuje do něj i období pubescence, lze jej tedy chápat jako období dospívání. P. Macek uvádí ve své publikaci podrobnější rozdělení pojmu adolescence na další tři pod-období: časnou adolescenci (11-13 let), střední adolescenci (14-16 let) a pozdní adolescenci (17-20 let).<sup>21</sup> Jelikož všichni zástupci zkoumaného vzorku, tedy klienti PMS Pardubice, spadali svým věkem do období, označovaného Mackem jako období střední adolescence, používám v předkládané práci obecného pojmu adolescence v konkretizovaném smyslu adolescence střední, s periodizací od 14 do 16 let věku jedince.

Pojem mládež má určitý zaštitující charakter neboť je používán v souladu s mezinárodními dokumenty<sup>22</sup> pro mladé lidi do doby dovršení 18. roku a bez vymezení dolní hranice věku.<sup>23</sup> Trestní právo pak tento pojem vymezuje jako věkovou kategorii, do níž spadají děti mladší 15 let a mladiství. Za dítě mladší 15 let pak označuje jedince,

<sup>18</sup> Muuss, R.E. Theories of Adolescence. In Macek, 2003, s. 9.

<sup>19</sup> Macek, 2003, s. 9.

<sup>20</sup> Hurlock, E. Personality development. In Macek, 2003, s. 9.

<sup>21</sup> Macek, 2003, s. 10.

<sup>22</sup> Jedná se o dokumenty Organizace spojených národů, konkrétně Úmluva o právech dítěte a Standardní minimální pravidla pro správu soudnictví pro mladistvé (tzv. Pekingská pravidla) (Lortie aj., 2000, s. 16.)

<sup>23</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 316.

jenž v době spáchání činu jinak trestného nedovršíl 15. rok věku<sup>24</sup> a za mladistvého toho, kdo v době spáchání provinění dovršíl 15. rok a nepřekročil 18. rok svého věku.<sup>25</sup>

## 1.1 Období konfliktu

Jak bylo již uvedeno výše, dramatické fyzické, psychické a sociální změny v průběhu dospívání kladou značný nárok na adolescentovu schopnost řešit životní komplikace z těchto změn vyplývající. Dospívající se často nevyzná sám v sobě, jak se potom má vyznat v okolním světě, který od něj již očekává projevy dospělého chování, jako je zodpovědnost, spolehlivost, samostatnost a „rozumnost“. Není tedy divu, že se adolescent, který všechny tyto reakce svého okolí velice citlivě vnímá, často dostává se svým prostředím ( a nejen s ním, ale i sám se sebou) do konfliktu.

### 1.1.1 Psychosociální přístup

Tento přístup k problematice konfliktu v období adolescence se opírá zejména o Teorii rekapitulace amerického psychologa G.S.Halla, jenž ji formuloval na počátku 20. století pod vlivem Darwinovy evoluční teorie. Tato teorie, která připisuje chování člověka v jednotlivých fázích vývoje animální rysy, v důsledku říká, že genetická danost chování člověka je neměnná a je třeba ji v individuálním vývoji respektovat.<sup>26</sup>

Období adolescence pak přirovnává k „období divoštství“ a jako názorný příklad uvádí německé literární hnutí 18. století Sturm und Drang, jehož zásady pak převádí na typické rysy a potřeby adolescenta. Jsou to idealismus, vyjadřování emocí, revolta proti všemu starému, odhodlání žít „jinak“ i za cenu utrpení. Hall tedy vnímá a definuje adolescenci jako cit. „nevyhnutelný a dramatický střet protikladných tendencí v člověku.“<sup>27</sup> Tato Hallova teorie měla vliv na postoj společnosti k adolescentům v tom smyslu, že adolescenti, projevy jejich chování, názorů a specifické kultury, začali být společností akceptováni a více tolerováni.

<sup>24</sup> Dítě mladší 15 let věku je v trestně právním systému Probační a mediační služby ČR označováno, za účelem odlišení od mladistvého, též jako nezletilý, i když se podle právních norem ČR tato kategorie vztahuje i na mladistvého.

<sup>25</sup> Zák. č. 218/2003 O soudnictví ve věcech mládeže, Hl. 1, § 2, bod b, c, d.

<sup>26</sup> Hall, G.S. Adolescence: Its Psychology and its relation to Physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education. In Macek, 2003, s. 13.

<sup>27</sup> In Macek, 2003, s. 14

V adolescenci jsou rovněž akcentovány seberealizační potřeby dospívajícího a pokud tyto nejsou naplněny nebo je jejich naplnění bráněno nějakou vnější překážkou, dochází k frustraci jedince, která se může projevit v pasivní formě úzkostí a ve formě aktivní na příklad agresí.

### 1.1.2 Psychoanalytický přístup

K vysvětlení konfliktního chování adolescentů v rámci jejich primárního prostředí, tj. rodiny, je možné použít i Freudovu psychoanalytickou teorii, jenž adolescenci chápe jako období druhé oidipovské situace. Jedná se o situaci, kdy adolescent má již natolik rozvinuté ego a superego, že zvnitřnil bariéru incestního vztahu s rodičem a začíná si hledat náhradní objekt.<sup>28</sup>

V tomto okamžiku je důležité, aby se adolescent „osvobodil ze závislosti na rodičích“ a ukončil tak fázi separace. Ta je ovšem často doprovázena konfliktem v podobě odmítání, hostility a nepřátelského chování, čímž dochází, jak uvádí J. Švancara, k tomu, že cit. „původně vnitřní konflikt tak získává i konkrétní interpersonální rozměr.“<sup>29</sup>

### 1.1.3 Biologický přístup

Tento přístup k osvětlení vzniku konfliktních situací v období adolescence se úzce vztahuje k oběma výše uvedeným přístupům. Na jedné straně zde stojí určitá genetická predikce ke schopnosti zvládat stresové situace, která do velké míry ovlivňuje míru rozvinutí konfliktu. Je však třeba zdůraznit, že tato schopnost je u adolescentů potlačena, často hormonálně. Právě sekrece hormonů v souvislosti s pohlavním dozráváním a nástupem sexuality způsobuje častou citovou rozkolísanost adolescentů, rychlé střídání nálad, sníženou koncentraci a zvýšenou reaktivitu. To vše je tolerováno jako nutné pro rozvinutí zralé osobnosti dospělého člověka.<sup>30</sup>

## **1.2 Období křehké socializace**

<sup>28</sup> Podle: J. Švancara. In tamt.

<sup>29</sup> Švancara, J. Kompendium vývojové psychologie. In Macek, 2003, s.14.

<sup>30</sup> Macek, 2003, s.15.

Adolescenci je třeba vnímat jako určité vrůstání jedince do společnosti, což lze označit termínem socializace. Mladý člověk si začíná intenzivně uvědomovat, že je součástí lidského společenství, ve kterém, za předpokladu dodržování daných norem a pravidel, může využívat z toho pramenících výhod. Adolescent však většinou není s nabídkou této společenské pozice spokojen. Jeho očima je společnost, jejímž se stává právoplatným členem, omezuje, nabízí mu konzum, stereotyp a konvence výměnou za poslušnost, povinnost a konformitu. Lze tedy očekávat, že samotný socializační proces dospívajícího člověka je velmi „křehkou záležitostí“ a neobejde se bez problémů.

### 1.2.1 Přijímání nových rolí

Adolescent se pohybuje v různých typech prostředí a každé na něj má odlišné nároky a požadavky. V primárním prostředí, tedy uvnitř rodiny, se adolescent již dobře orientuje avšak musí se naučit, že rodiče na něj začínají stupňovat nároky. Jeho kompetence se zvyšují, s nimi se však přímo úměrně zvyšuje i zodpovědnost. Rodiče od svého dítěte-adolescenta očekávají, že se bude chovat „dospěle“ a často se nemohou smířit s faktem, že jejich potomek má o dospělosti zcela jiné představy nebo naopak dospělým ještě vůbec být nechce

V sekundárním prostředí, ve kterém dominuje instituce školy, je adolescent konfrontován se zvyšujícími se nároky pedagogů, očekává se od něj, že se bude aktivně zamýšlet nad svou budoucností (tj. výběr dalšího typu vzdělávací instituce vyšší úrovně), a že okruh jeho zájmů, vědomostí a dovedností se bude lineárně zvyšovat. Odpovědí na očekávání pedagogů často bývá konfliktní přístup adolescenta k jejich osobě, jakožto představitelům autority, nezájem o školní práci a studium obecně, projevovaný pasivitou až apatií a naopak enormní zájem o nekonvenční a pokud možno společensky neuznávaný způsob trávení času.

V prostředí svých vrstevníků – které lze označit jako prostředí terciární - se adolescent takřka vždy snaží dosáhnout čelního postavení, ze kterého pramení uznání, podpora a respekt skupiny a z toho vyplývající privilegia pro jeho osobu. K dosažení této mety mu pomáhají jednak vnější znaky materiální povahy, které jsou vysoce ceněné členskou skupinou (např. značkové oblečení a obuv, nejnovější mobilní telefon atp.), jednak určitá originální dovednost (v poslední době např. breakdance,

skateboarding, graffiti atp.) a jednak – a především - jeho chování vůči společnosti a autoritám (tj. rodičům, učitelům, ale třeba i policistům), přičemž platí: čím silnější je opozice adolescenta vůči výše uvedeným představitelům „konvenčního společenského systému“, tím větší je i respekt jeho vrstevnické skupiny.

### 1.2.2 Identifikace se subkulturou

Tohoto tématu jsem se dotkl již v předcházející podkapitole, ale cítím potřebu se k němu vrátit a podrobněji jej definovat neboť je to právě příslušnost k určité subkultuře, která hraje důležitou roli v procesu socializace dospívajícího člověka.

Pojmem subkultura je označována specifická minoritní skupina mládeže, vyznačující se osobitým životním stylem, kulturou a hodnotami, jež vznikají v opozici vůči tzv. kultuře majoritní.<sup>31</sup> Je tedy možné konstatovat, že subkultura primárně vzniká jako alternativa vůči kultuře majoritní společnosti, jejíž hodnoty neuznává.

Subkultury jsou vesměs generačním fenoménem a jsou charakteristické a typické hlavně pro mládež. Ta pak svou příslušnost k subkultuře vnímá jako exkluzivní artikl, který zvyšuje jejich prestiž. Subkultury vznikají na základě skupin vrstevnických a „poskytují dočasný azyl v období vnitřního hledání jedince.“<sup>32</sup> V tomto období, které je typické pro adolescenci, potřebuje dospívající člověk víc než kdy jindy pocit sounáležitosti s okolím, které vyznává stejné názory a hodnoty, a které jej podpoří v jeho „boji“ proti společnosti. Subkultura mu poskytuje bezpečné prostředí, které je pro jedince přehledné a uchopitelné, a které mu poskytuje prostor k sebeuplatnění. Rizika a společenské postihy, které z příslušnosti k subkultuře pro adolescenta vyplývají, jedinec chápe jako přirozenou součást jeho života.

Příslušnost k subkultuře je častým atributem delikventního chování adolescentů.<sup>33</sup> Záleží na hodnotové orientaci dané subkultury a na míře a formě protispolečenského protestu, který aplikuje. Delikventní povahy dosahuje u extremistických skupin a hnutí, u nichž je zjevná – a pro danou subkulturu i zásadní – vysoká míra identifikace jedince s paradigmatem skupiny.

### 1.2.3 Životní krize adolescentů

<sup>31</sup> Syrový, 2002, s. 8.

<sup>32</sup> Viz tamt.

<sup>33</sup> Např. mezisubkulturní konflikty a politicky motivované násilí. (Syravý, 2002, s.9)

Z předchozích podkapitol by se dal vyvodit závěr, že adolescence je komplikovanou životní etapou plnou konfliktů, souvisejících s procesem socializace mladého člověka. V některých případech dojde k selhání obranných mechanismů<sup>34</sup> a u dospívajícího jedince propukne krize.

Problémy, s nimiž se lidé v dnešní době setkávají, jsou jimi vnímány jako něco nepatřičného, zlomyslného, něco co si nezaslouží.<sup>35</sup> Přitom v minulosti měly tyto problémy mnohem vážnější povahu (často existenčního rázu) a lidé je zvládali s větší lehkostí. V čem tedy tkví problém řešení krizových situací? Odpověď by mohl poskytnout J. Ortega, který říká cit. "žít znamenalo v minulosti pro každého průměrného člověka setkávat se běžně s nesnázemi, nedostatkem, nepřízní osudu, nebezpečími a závislostí jako s něčím zcela normálním."<sup>36</sup> Dá se tedy odhadnout, že za silnějšími dopady krizových situací na psychiku dnešního člověka stojí zvyk na komfortní, zajištěný a bezpečný styl života.

U dětí a dospívajících je prožívání zátěžových situací složitější, z důvodu nedostatku vlastních životních zkušeností, psychické nezralosti a zvyku, že doposud byly tyto problémy řešeny za ně jejich rodiči. U adolescentů je kritickým a zároveň krizovým momentem především proces individuace a s tím spojené hledání vlastní identity. V zátěžových situacích pak mají adolescenti tendenci regredovat k primitivnějším formám řešení problému, jako je boj či útěk, přičemž se často uchylují k extrémním volbám (všechno nebo nic). To je způsobeno již častokrát zmiňovanou zvýšenou emoční citlivostí, vnímáním a pocíťováním (domnělých) křivd, páchaných okolím na dospívajícím jedinci. Důležitý vliv na zvládání krizových situací má bezpochyby rodina, která může dospívajícímu poskytnout adekvátní vzorce chování.

### 1.3 Období rizikového vývoje

<sup>34</sup> Statistické výsledky projektu Euronet Pilot Study uvádějí jako nejčastější způsoby zvládání náročných situací racionální strategie, typu aktivní snaha o uklidnění, racionální rozbor situace a hledání nového řešení; dále pak strategie založené na jednání, jako je opětovné zkoušení nebo snaha zapomenout na obtíže tím, že člověk dělá něco jiného. Emocionální reakce jako pláč, rozzlobení se, úzkost či smutek, byly hodnoceny jako spíše neobvyklé, stejně tak, překvapivě, i interpersonálně orientované reakce, jako hledání pomoci u rodičů, sourozenců, přátel a dalších osob. Jako nejméně časté reakce při řešení obtížných problémů se ve výsledku ukázaly pasivní reakce typu „vzdám to“ nebo „modlím se a doufám, že se situace zlepší“ a zvláště pak reakce typu „zkouším zapomenout na svoje problémy pomocí alkoholu či jiných drog“. (Výsledky projektu Euronet Pilot Study cit. In Macek, 2003, s.104-105)

<sup>35</sup> Jedlička, 2000, s. 29.

<sup>36</sup> Ortega, J. Vzpoura davů. In Jedlička, 2000, s.29.

Na základě výše uvedených charakteristik adolescence je možné tvrdit, že se jedná o životní etapu s vysokou pravděpodobností výskytu rizik ve vývoji dospívajícího jedince, která se projevují zejména problémovým chováním. Macek toto problémové chování rozlišuje, z hlediska jeho směřování dovnitř, na poškozování tělesného či duševního zdraví adolescenta a, z hlediska směřování ven, na ohrožení společnosti.<sup>37</sup>

Ve speciálně pedagogickém (konkr. etopedickém) kontextu je toto problémové chování chápáno jako chování dysfunkční, tedy poruchové, a dělí se na poruchy chování se sociálním základem a poruchy chování, způsobené psychickými onemocněními a poruchami. Poruchy chování se sociálním základem se dále dělí podle míry ohrožení společnosti na poruchy disociálního, asociálního a antisociálního rázu.<sup>38</sup>

### 1.3.1 Poruchy chování disociálního rázu

Tyto poruchy většinou vznikají jako výsledek narušení výchovného procesu nebo širších sociálních vztahů, jsou orientovány vně a vykazují nižší míru ohrožení společnosti. Novotná a Kremličková do této kategorie řadí zlovyky, vzdorovitost, lhaní, krádeže, záškoláctví a útěky,<sup>39</sup> v Mackově pojetí lze toto problémové chování označit jako predelikventní.<sup>40</sup>

### 1.3.2 Poruchy chování asociálního rázu

V odborné literatuře je patrné stírání hranic mezi jednotlivými kategoriemi poruch chování a jejich rozdílná kategorizace v rámci jednotlivých vědních oborů, které tento fenoménem zkoumají. Na příklad A. Train, zabývající se problematikou poruch chování v dětském věku, do této kategorie řadí agresí vůči lidem a zvířatům, ničení majetku (včetně „sprejství“ a žhářství), podvody a krádeže.<sup>41</sup> Na druhé straně Novotná a Kremličková, orientující se na poruchy chování ve starším školním věku a adolescenci, ve shodě s Mackovou vnitřně orientovanou diferenciací, sem řadí především závislostní chování (toxikomanie, alkoholismus, kofeinismus a

<sup>37</sup> Do první kategorie zahrnuje užívání drog, rizikové sexuální chování, poruchy příjmu potravy, sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy; do kategorie druhé pak řadí predelikventní chování spolu s páčáním trestné činnosti a agresí, násilí, šikanu a týrání, včetně rasové nesnášenlivosti a diskriminace některých skupin. (Macek, 2003, s. 77)

<sup>38</sup> Novotná a Kremličková, 1997, s. 44-45.

<sup>39</sup> Tamt., s. 45-47.

<sup>40</sup> Macek, 2003, s. 77.

<sup>41</sup> Train, 2001, s. 63.

nikotinizmus, patologické hráčství, závislost na kultech a sektách) a jako zvláštní kapitulu „na hranici antisociality“ sebepoškození, sebevraždy a sexuální aberace.<sup>42</sup>

### 1.3.3 Poruchy chování antisociálního rázu

Poruchy chování, spadající do této kategorie, jsou svými důsledky v přímém rozporu s normami společnosti, ohrožují její bezpečnost a doslova jsou namířeny proti ní. Jsou trestně stíhatelné jako přestupky, provinění či trestné činy a jsou sankcionovány podle příslušných právních norem České republiky. Pro formy chování, které se dostávají do konfliktu se zákonem, se užívá termín delikvence.<sup>43</sup>

### 1.3.4 Poruchy chování v psychiatrickém kontextu

Poruchy chování nejsou výlučně etopedickým pojmem, figurují i v medicíně jako součást psychiatrických diagnóz v Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN).<sup>44</sup> Z důvodu vlastního a osobitého přístupu k této problematice jsou v této kategorii zahrnuty i poruchy chování, které speciálně pedagogicky či psychologicky orientovaní autoři řadí do kategorií předešlých.

Poruchy chování, uvedené v MKN a týkající se mládeže jsou dvojího typu: prvním typem poruch jsou duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek s označením F10-F19. Sem patří poruchy vyvolané požíváním alkoholu, opioidů, kanabinoidů, sedativ nebo hypnotik, kokainu, jiných stimulantů, halucinogenů, tabáku, organických rozpouštědel a jejich kombinací.<sup>45</sup>

Druhým typem poruch chování jsou poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v adolescenci. Nesou označení F90-F98 a patří sem hyperkinetické poruchy, obecné poruchy chování (ve vztahu k rodině, socializované, nesocializované, nespecifické a jiné), smíšené poruchy chování a emocí (depresivní porucha chování, nespecifická a jiné), poruchy sociálních vztahů, tikové poruchy (jako Tourettův syndrom) a jiné poruchy chování a emocí, začínající obvykle v dětství a adolescenci (neorganická enuréza a enkopréza, pika, ale i koktavost a breptavost).<sup>46</sup>

<sup>42</sup> Novotná a Kremlíčková, 1997, s. 47-61.

<sup>43</sup> Viz tamt., s. 61.

<sup>44</sup> Tuto klasifikaci vydává Mezinárodní zdravotnická organizace (World Health Organization, 1992), přičemž vycházím z přeložené verze její 10.revize. (Palčová, 2000)

<sup>45</sup> Palčová, 2000, s. 82.

<sup>46</sup> Viz tamt., s.245-246.



## 2. Faktory ovlivňující vznik delikventního chování u mládeže

Hledání příčin vzniku a vývoje delikventního chování u mládeže je, dle mého názoru, zásadní metodou řešení tohoto problému. Zároveň se však jedná o komplexní problém, vyžadující si přesnou diagnostiku. Aby mohl být vypracován efektivní plán primární prevence delikvence mládeže, je třeba určit okruh faktorů, hrajících v tomto problému hlavní roli.

Pátráním po příčinách delikvence, resp. faktorech, které ji ovlivňují, se věnuje řada odborníků napříč spektrem vědeckých oborů.<sup>47</sup> Obecně uznávaným názorovým konsenzem v procesu identifikace těchto faktorů je multifaktoriální přístup, který v sobě zahrnuje všechny aspekty lidské existence: biologický, psychologický i sociologický. V předkládané práci použiji diferenciaci faktorů ovlivňujících vznik delikventního chování u mládeže autorů Matouška a Kroftové (2003), kteří, dle mého názoru postihly tuto otázku vyčerpávajícím způsobem.

### 2.1 Vnitřní faktory: Dispozice

První skupinou faktorů, ovlivňujících vznik delikventního chování u mládeže, je skupina vnitřních faktorů, označovaných též jako dispozice. Mezi ně podle autorů kategorizace, Matouška a Kroftové (2003), patří dědičnost, konstituce a osobnost dospívajícího jedince.<sup>48</sup>

#### 2.1.1 Genetické dispozice

Problematikou dědičnosti určitých vzorců chování a sklonů jednat konkrétním způsobem ve vztahu k páčání trestné činnosti se v minulosti zabývala řada odborníků.

<sup>47</sup> Viz Jones, 1967, s. 122; Jedlička aj., 2004, s.18,21,36; Macek, 2003, s. 78; Matoušek aj., 1996, s. 14-21; Matoušek a Kroftová, 2003, s.21,142.

<sup>48</sup> Otázkou charakteristik determinant problémového chování mládeže se zabývali i američtí sociální psychologové R. a S. Jessorovi, kteří v 70. letech minulého století realizovali v prostředí amerických maloměst rozsáhlý longitudinální výzkum, zaměřený na predikci rizikových projevů chování adolescentů. Výsledkem byly 4 skupiny faktorů: charakteristiky sociální struktury, socializační vlivy, vnímané charakteristiky prostředí a osobnostní charakteristiky adolescentů. (Macek, 2003,s. 78)

Zpočátku byly jejich názory a teorie spíše radikální povahy, přičemž vycházely z etologického přístupu k problému a opíraly se o výsledky antropometrických měření.

Čelním představitelem biologicky orientovaného přístupu k problematice vzniku delikvence byl například italský lékař a kriminolog Lombroso, který je často považován za zakladatele moderního vědeckého studia zločinu. Ten koncem 19. století prosazoval svou teorii, ve které tvrdil, že cit. „určité charakteristické fyzické rysy se shodují s kriminálními sklony.“<sup>49</sup> Tyto zmíněné znaky Lombroso chápal jako projev degenerace jedince a jeho blízkosti k nižším živočišným druhům. Veskrze se jednalo o somatické rysy, které svým tvarem a velikostí připomínaly fyziognomii primátů a mezi něž patřily vystouplé nadočnicové oblouky, nápadné rýhování dlaní, zvětšené očníce, abnormální tvary ušních boltců atp.<sup>50</sup>

Lombrosovu teorii v roce 1913 vyvrátil anglický lékař Ch. Goring, jenž realizoval výzkumná měření na anglických věznicích a studentech, ve kterých konstatoval, že fyzická stigmata kriminality jsou neprůkazná. Tím došlo k odklonu od darwinovského přístupu k otázce původu delikvence. Mezi poslední zastánce tohoto přístupu patřili americký antropolog Hooton, který se věnoval studiu degenerativních znaků v oblasti anatomie lebky zločinců a psycholog Sheldon, využívající Kretschmerovy konstituční typologie k přiřazování rozdílných druhů delikvence jednotlivým somatotypům.<sup>51</sup>

Systematickým výzkumem v oblasti dědičnosti delikvence se ve 20. stoletím zabýval Goddard, který se zaměřil na genealogický rozbor amerických rodin, v nichž se vyskytlo delikventní chování. Jeho výsledky potvrzovaly souvztažnost mezi dědičností a delikvencí, přičemž základní výzkumnou metodou bylo nově vznikající testování inteligence. Goddard na základě výsledků IQ testů označoval dědičné faktory, ovlivňující vznik delikvence jako projevy „vrozené slabomyslnosti“, čímž, dle Matouška a Kroftové, projevil jistou příbuznost teoriím o degenerativních znacích.<sup>52</sup>

Matoušek a Kroftová<sup>53</sup> vyjadřují jistou dávku skepse, týkající se současného výzkumu genetické podmíněnosti delikvence mládeže a odůvodňují ji několika argumenty. V první řadě uvádějí, že biologický aspekt delikvence je apriori vnímán

<sup>49</sup> Lombroso, C. L'Uomo Delinquente. In Jones, 1967, s. 36.

<sup>50</sup> Tamt. s. 37.

<sup>51</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 22.

<sup>52</sup> Tamt.

<sup>53</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 22.

v úzkém vztahu s typologickými teoriemi, které byly již vyvráceny. Dále zmiňují vyhraněnost přístupu k problematice delikvence, která je definována buď striktně biologicky anebo naopak striktně enviromentálně. Taktéž s otázkou biologické méněcennosti v jakémkoliv ohledu je třeba pracovat velmi citlivě (viz programy eugeniky, realizované za 2. světové války nacisty). V neposlední řadě pak dědičnost, jako možný dominantní faktor ve vztahu k delikvenci cit. „ospravedlňuje beznadějný v pokusech o nápravu delikventně se chovajícího člověka (o jeho převýchovu, terapii či resocializaci) a opravňuje použití nejtvrdějších represivních a vylučujících opatření, případně i trestu smrti.“<sup>54</sup>

Prokazatelné výsledky vlivu dědičnosti na vznik delikvence přinesly tzv. „studie dvojčat“, které jako první již ve dvacátých letech 20. století v Německu realizoval J.Lange. Ten zkoumal delikventní projevy u třinácti párů jednovaječných a sedmnácti párů dvojvaječných dvojčat a to v situaci, kdy jedno z páru dvojčat mělo sebou trest odnětí svobody. Výsledky Langovi studie ukázaly, že druhé z dvojčat si rovněž odpykalo stejný trest a to ve více než třech čtvrtinách případů u dvojčat jednovaječných, zatímco u dvojvaječných dvojčat tomu tak bylo v necelé jedné osmině případů.<sup>55</sup>

I když byly Langovi studie dvojčat později odbornou veřejností označené za nereprezentativní z důvodu malého výzkumného vzorku a nedostatečného prověření míry genetické shody mezi dvojčaty, položil tak tento německý vědec základy pro další výzkumy v této oblasti. Především pak skandinávské studie Christiansena či Dalgaard a Kringlena<sup>56</sup> přinesly důležité informace, týkající se vztahu dědičnosti a delikvence. V prvé řadě se ukázalo, že shoda v kriminálním chování je dvakrát až třikrát větší u jednovaječných než u dvojvaječných dvojčat, a že jednovaječná dvojčata jsou obecně častěji trestána odnětím svobody, než-li je tomu u dvojčat dvojvaječných. Dalším poznatkem bylo, že čím podobnější byl přístup rodičů a výchovný styl, tím menší je rozdíl mezi jednovaječnými a dvojvaječnými dvojčaty v otázce vzniku delikventního chování. Toto zjištění tedy v podstatě akcentuje vliv prostředí na míru genetického zatížení k delikvenci.<sup>57</sup>

<sup>54</sup> Tamt.

<sup>55</sup> Jones, 1967, s. 36.

<sup>56</sup> Podle: Mednick, S. Crime in the family. In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 24.

<sup>57</sup> Tento závěr podpořil i Christiansen výsledky svého výzkumu, realizovaného na jednovaječných a dvojvaječných dvojčatech v Dánsku. Ty ukazují, že z celkového vzorku 7172

Kromě výzkumu dvojčat se v otázce hledání vlivu dědičnosti na delikventní chování využívá tzv. adopčních studií. Mednick na základě výzkumu prokázal, že z celkového vzorku 14427 dětí<sup>58</sup>, adoptovaných v Dánsku v letech 1927 až 1947 mělo záznam v trestním rejstříku 13,5% synů, jejichž biologický ani adoptivní rodič nebyl usvědčen z trestného činu; 14,7% synů, jejichž adoptivní rodič byl usvědčen; a 20% synů, jejichž biologický rodič byl usvědčen. Toto číslo dále vzrostlo až na 24,5% a to v případě, že se trestné činnosti dopouštěl jak biologický tak i adoptivní rodič.

Z výše uvedených údajů lze obecně konstatovat, že genetický vliv na vznik delikvence u mládeže je prokazatelný. Nepůsobí však v žádném případě ojedinelé avšak je doprovázen dalšími faktory, kterými se budu zabývat v dalších kapitolách.

### 2.1.2 Konstituční dispozice

Do této kategorie spadají etopedické a medicínské diagnózy, typu syndrom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) a ADD (Attention Deficit Disorder),<sup>59</sup> které nahradily dřívější termín LMD (Lehká Mozková Dysfunkce) a dále poruchy chování, kterým jsem se věnoval v kapitole 1.3.

Tyto syndromy vyvolávají problémy nejen v dětství, ale stupňují se především v období adolescence, kdy se projevují ve formě impulzivity, agresivity, záchvatů vzteku a sníženého sebehodnocení. Matoušek a Kroftová uvádějí, že v posledních studiích, týkajících se delikvence mládeže bylo zjištěno, že ve skupinách mladistvých, přestupujících zákon, vykonávajících trest nebo umístěných ve výchovné instituci, se pohybuje 16 až 30% jedinců s diagnostikovaným syndromem ADHD.<sup>60</sup>

Dalším podstatným konstitučním aspektem, který má vliv na vznik delikventního chování u mládeže je bezpochyby pohlaví jedince.

Obecně je známo, že muži se dopouštějí trestné činnosti více než ženy a toto tvrzení potvrzují i policejní statistiky v globálním civilizačním měřítku. Čírtková podává statistické údaje o rozdílu stíhaných mužů a žen v rámci zemí Evropské unie,

---

dvojčat se v kriminálním chování shoduje 35% jednovaječných dvojčat a tedy logicky 65% jednovaječných dvojčat se v tomto typu chování neshoduje. Z toho je možné usuzovat, že vlivy prostředí mají při vzniku kriminálního chování větší význam než vlivy genetické. (Podle Mednicka In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 24)

<sup>58</sup> Analyzovány byly pouze případy synů, protože kriminalita dcer byla nepatrná. (Mednick, S. Crime in the Family Tree. In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 25)

<sup>59</sup> Train, 2001, s.185.

<sup>60</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 29.

přičemž průměrný počet stíhaných mužů vůči stíhaným ženám je v poměru 4 : 1, v soudním řízení se tento poměr nadále zvyšuje na 6 : 1 a graduje počtem uvalených vazeb 20 : 1 a výkonem trestu 30 : 1.<sup>61</sup>

Důvody pro tento jev jsou různé: na jedné straně figuruje teorie o hormonálním působení testosteronu na zvýšení agresivity u mužů, na druhé straně je to odlišný rodičovský přístup k dívkám a chlapcům během výchovy. Fenomén XYY, tedy aberace mužského genomu, v němž se vyskytuje nadbytečný chromozom Y, a jeho vliv na vyšší procento trestné činnosti u jeho nositelů byl již v minulosti vyvrácen, mimo jiné i Witkinovou studií.<sup>62</sup>

### 2.1.3 Osobnostní dispozice

Dalším z vnitřních faktorů, podílejícím se na vzniku a rozvoji delikvence mládeže jsou osobnostní dispozice, které mají interindividuální charakter. Jsou úzce spjaty a vzájemně se prolínají s otázkou dědičnosti a konstituce, ale zároveň je osobnost delikventa do velké míry ovlivňována vnějšími vlivy jeho okolí.

Jones polemizuje nad tématem „rozeného zločince“ ve vztahu k jeho osobnostním potřebám a říká cit.“ že vrozené povahové rysy mohou být natolik silné, že mohou tvořit jakýsi vnitřní, sebezničující mechanismus.“<sup>63</sup> Obecně je pak delikventní osobnost nazírána prostřednictvím psychologických teorií, zejména je v odborné literatuře zmiňována Kohlbergova teorie morálního vývoje a Eriksonova teorie Etap osobnostního vývoje.<sup>64</sup> Význam těchto teorií ve vztahu k delikvenci mládeže spočívá především v tom, že ukazují ustrnutí osobnosti delikventa v jedné z vývojových etap a nedostatečné rozvinutí jeho morálního a sociálního citění.

## **2.2 Vnější faktory: Prostředí**

Vnější činitelé jsou v literatuře označovány rovněž jako činitelé socializační, jedná se tedy o skupiny a instituce, zajišťující vrůstání jedince do společnosti. Pokud

<sup>61</sup> Čírtková, L. K problematice zvláštností sociálně patologického vývoje u dívek. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.33.

<sup>62</sup> Podle: Trasler, G. Biogenetic Factors. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.35.

<sup>63</sup> Jones, 1967, s.41.

<sup>64</sup> Čírtková, 1998, s.69; Jedlička aj., 2004, s. 23-35; Matoušek a Kroftová, 2003, s.58.

tyto činitele z jakéhokoliv důvodů selhávají či jsou nevhodně zvoleny, pak často dochází k rizikovému vývoji jedince, především v období adolescence.<sup>65</sup>

### 2.2.1 Rodina

Rodina bývá odborníky na otázku delikvence mládeže tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.<sup>66</sup> V této oblasti bylo provedeno bezpočet výzkumů,<sup>67</sup> které prokázaly důležitost správného plnění funkcí rodiny.

Rodina funguje jako vztahová síť, ve které vznikají silné vazby mezi jejími členy. Tato teorie vychází z Bowlbyho etologické koncepce atachmentu, kterou dále rozpracovala M. Ainsworthová,<sup>68</sup> která pracuje s termíny bazální důvěra a nedůvěra, vystavěnými na pocitu bezpečné vazby mezi dítětem a rodičem, resp. matkou. Ainsworthová definuje v zásadě tři typy patologických vazeb, které si dítě vybuduje na základě bazální nedůvěry k rodiči. Jedná se o vazbu ambivalentní, projevující se přehnanou závislostí na rodiči; vazbu vyhybavou, doprovázenou staženým chováním; a vazbu dezorganizovanou, u níž se střídají projevy potřeby blízkosti rodiče s jeho odmítáním a je typická pro týrané a zneužívané děti.

Výše zmíněnou problematikou se na našem území zabývají především J. Langmeier a Z. Matějček, kteří na základě Bowlbyho teorie studovali deprivaci dětí v kojeneckých ústavech. Pojem „deprivační syndrom“ je pak uvedenými autory definován jako chybění či zbavení přiměřené rodičovské péče.

Další důležitou oblastí působení rodiny na vývoj dítěte je aplikace výchovných stylů s ohledem na uplatňování disciplíny v rámci rodiny. Výzkumy prokázaly, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření

<sup>65</sup> Macek, 2003, s. 77.

<sup>66</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s.37.

<sup>67</sup> Za všechny lze uvést výzkum U. Bronfenbrennera, jenž se věnoval zkoumání vlivu prostředí na socializaci jedince, zejména v období raného dětství. Zmíněný autor dospěl k závěrům, že cit. „v průběhu normálního vývoje potřebuje dítě trvalý iracionální zájem jednoho nebo více pečujících dospělých, kteří se budou věnovat společným aktivitám s dítětem.“ Zároveň podtrhuje potřebu veřejné ochrany rodiny jako instituce, která vyžaduje vhodné společenské podmínky pro vytvoření optimálního prostředí pro výchovu dítěte, obzvláště zdůrazňuje potřebu cit. „uvolnit čas pro rodičovství.“ (Bronfenbrenner, U. Two Worlds of Childhood. In Jedlička aj., 2004, s.35)

<sup>68</sup> Podle: Matoušek a Kroftová, 2003, s.42-43.

zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní.<sup>69</sup> D. Baumrind rozlišuje tři styly rodičovské výchovy: autoritářský, autoritativní a liberální. Ve svém výzkumu došla autorka k závěrům, že děti autoritářských rodičů, kteří vnímají poslušnost jako základní ctnost dítěte, společně s dětmi liberálních rodičů, kteří vnímají jako hlavní ctnost u dítěte svobodné vyjádření, mají tendenci k závislosti a uchylují se pod ochranu dospělých. Na druhou stranu děti, k nimž jejich rodiče přistupovaly autoritativně (tj. očekávali dodržování řádu dítětem, ale podporovali jej ve vyjádření vlastního mínění) mají tendenci být nezávislé, přátelské a kooperativní.<sup>70</sup>

Matoušek a Kroftová dále vyzdvihují důležitost interakcí uvnitř rodiny, potřebu kvalitního dohledu (monitoringu) nad dítětem a způsob řešení konfliktů. Zmiňují výzkumy, které prokázaly, že dítě, vyrůstající v konfliktním rodinném prostředí, se později samo ve společnosti konfliktně projevuje, většinou v podobě delikventního chování.<sup>71</sup>

### 2.2.2 Škola

Škola je vnímána, po rodině, jako sekundární instituce, co se týče důležitosti vlivu socializačního působení prostředí na dospívajícího jedince. Ovlivňuje jeho osobnost, vztahy a celkově jeho každodenní zkušenost.<sup>72</sup> Zároveň je však vnímána i jako rizikový činitel, působící na vznik a rozvoj delikventního chování mládeže. Na jedné straně je to způsobeno tím, že dítě se ocitá v novém prostředí, kde již není pod dohledem a vlivem rodičů. Jejich výchovně vzdělávací úlohu přejímá pedagog, který je zpočátku dítětem vnímán jako nejdůležitější osoba, reprezentující rodičovskou autoritu. Postupem času je však z tohoto piedestalu svržen a nahrazen vrstevnickou skupinou spolužáků, jejíž vliv na dospívajícího jedince vzrůstá. V tomto okamžiku je vztah mezi žákem, potažmo studentem, a pedagogem, náchylný ke vzniku konfliktních situací. Učitel v období adolescence již není vnímán jako symbol autority, kterou je nutno bezpodmínečně respektovat. Stává se symbolem generační autority, proti které je třeba se bouřit.<sup>73</sup> Nehledě na to, že míra konfliktu v rodině je v očích adolescenta přímo

<sup>69</sup> Podle: Snyder, J. a Patterson, G. Family interaction and delinquent behavior. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.44.

<sup>70</sup> Baumrind, D. Child Care Practices Antecedent. In Jedlička aj., 2004, s.39.

<sup>71</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 48.

<sup>72</sup> Macek, 2003, s.95.

<sup>73</sup> Macek, 2003, s.15.

ovlivňována samotným pedagogem, resp. jeho hodnocením. Způsob hodnocení školní úspěšnosti dospívajícího člověka se tak přesouvá od počátečního vytváření pocitu vlastní hodnoty v dětství<sup>74</sup> k projevu vnímané nespravedlnosti, páchané okolím.<sup>75</sup>

Na straně druhé se dospívající intenzivně profiluje v rámci své vrstevnické skupiny, což s sebou přináší i možná rizika. Ve školním kolektivu dospívající mládeže vznikají subkultury, vyznačující se odlišným vyjadřováním, zvyklostmi a rituály, které mohou být základem pro vznik tzv. „asociálních part“. Jejich vzniku ve školním prostředí pak podle Matouška a Kroftové napomáhá neangažovanost učitele, přehlížení zjevných přestupků, nejasná pravidla týkající se žádoucího chování žáků, jejich degradace a deptání v procesu trestání, nemožnost odčinit přestupek a neobjektivní, zaujaté rozhodování učitele.<sup>76</sup>

### 2.2.3 Vrstevnická skupina

Důležitost vrstevníků jako činitelů socializace v období adolescence zmiňuje na příklad Jedlička, který vnímá adolescenci jako určité prostředí reálných situací, ve kterých adolescent figuruje spolu se svými vrstevníky. Na tyto situace se coby dítě připravoval spolu s vrstevníky pomocí hraného nacvičování<sup>77</sup>. V adolescenci je pro dospívajícího rozhodující, jakou referenční skupinu si zvolí: zda se bude identifikovat se skupinou, uznávající „zdravé“ hodnoty a normy společnosti nebo se skupinou, která se od těchto hodnot a norem odchyluje.<sup>78</sup>

Matoušek a Kroftová uvádějí, že tzv. „delikventní party“ u nás nejčastěji vznikají z vrstevnických skupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce, nejčastěji ze školy. Méně časté jsou delikventní party, vznikající na základě identické lokalizace jejich příslušníků (členové pocházejí např. ze stejné čtvrti, sídliště atp.) Tyto party se buď cit. „úplně vymknou běžným mechanismům sociální kontroly (přestanou chodit do

<sup>74</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 75.

<sup>75</sup> Adolescenti často odůvodňují své školní výsledky tím, že přenášejí zodpovědnost za ně na pedagoga, zejména do oblasti jeho charakterových rysů osobnosti nebo do oblasti didaktických schopností. Častými argumenty jejich slabých školních výsledků pak většinou jsou „učitel si na mne zasedl“ nebo „učitel neumí látku vysvětlit tak, abych to pochopil/a.“ To je připisováno především kulminujícímu procesu sebereflexe a sebehodnocení. (Macek, 2003, s.27)

<sup>76</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 77.

<sup>77</sup> G.H.Mead tyto hry označuje jako tzv. „předjímající socializaci“. (Jedlička aj., 2004, s. 45)

<sup>78</sup> Tamt.



učení, do školy, do práce), vytvoří si vlastní hodnotové preference a chovají se vysoce autonomně, anebo, což je méně časté, se kontrole vymknou jen v době svého volna.<sup>79</sup>

Ze subkultur mladých lidí tak vznikají tzv. „kriminogenní skupiny“,<sup>80</sup> které se vyznačují antisociálním chováním v podobě páchaní trestné činnosti. Jejich jednotlívým prvkem často bývá samotná trestná činnost (zlodějské gangy, gangy kapsářů a vykradačů aut, násilné gangy), dále vyznávaná ideologie (skinheads) či pseudo-náboženství (sekty). Samotnou skupinu pak zastupují uživatelé drog, kteří bývají v literatuře označováni jako „outsideři“ neboť cit. „neuspěli ani podle měřítek spořádané většinové společnosti, ani podle měřítek stabilních delikventních skupin.“<sup>81</sup> Ty pak vytváří tzv. „drogovou subkulturu“.

#### 2.2.4 Společnost

Společenský kontext vzniku delikvence u mládeže pojmám především z hlediska postoje společnosti, potažmo státu, k řešení tohoto problému. Právě sociální kontext problému delikvence mládeže bývá v literatuře často zdůrazňován.<sup>82</sup>

Do této kategorie spadá sociálně politická koncepce státu a jeho preventivní opatření včetně trestně právních norem, které při řešení problematiky delikvence mládeže uplatňuje. Především záleží na tom, jakou formu sankcí stát volí za účelem redukce nežádoucích projevů mládeže; zda se uchyluje k tradičním represivním opatřením s důrazem na odplatnou funkci trestu nebo zda preferuje alternativní formy přístupu k delikventní mládeži, s ohledem na funkci resocializační. Uvedené přístupy vycházejí z kulturních odlišností jednotlivých národů, reprezentovaných politickou koncepcí států.<sup>83</sup>

### **3. Formy intervence v rámci delikvence mládeže**

Intervenční snahy v oblasti redukce delikvence mládeže mají obecně dvojí podobu: jednak se jedná o preventivní činnost, zaměřenou na identifikaci rizikové

<sup>79</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 83.

<sup>80</sup> Tamt., s.84.

<sup>81</sup> Tamt., s. 86.

<sup>82</sup> Především je podtrhována nutnost k respektování sociálních norem. (Jedlička aj., 2004, s.63)

<sup>83</sup> V západních zemích jsou zastoupeny zejména tyto politické koncepce státu: liberální, konzervativní a sociálnědemokratická. (Matoušek a Kroftová, 2003, s. 119-120)

mládeže a následnou péčí o ní a jednak o řešení problému prostřednictvím trestní justice, na základě platných trestněprávních norem.

### 3.1 Vymezení základních pojmů

Před tím, než se budu věnovat konkrétním formám intervence v oblasti delikvence mládeže je třeba vymezit si základní pojmy. Zatímco v předešlých kapitolách jsem popisoval problematiku delikvence mládeže z pohledu sociálních věd (psychologie, sociologie, etopedie, sociální práce atp.), v kapitolách následujících se budu problému věnovat především z hlediska trestního práva.

#### 3.1.1 Delikvence: predelikventní a delikventní chování

Pojem delikvence je v etopedickém kontextu často definován prostřednictvím „chování a jednání jedince“ jako cit. „všechny typy jednání, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků“<sup>84</sup> Dalším příkladem je definice, která pojmem delikvence označuje cit. „úmyslné antisociální jednání, páchání činů, které jsou v rozporu s právními nebo mravními normami určité společnosti.“<sup>85</sup>

V pojetí trestního práva se pojem delikvence užívá i v původním tvaru delinkvence<sup>86</sup>, v oblasti týkající se mládeže je pak tento pojem doplněn přívlastkem juvenilní. Obecný úzus je však takový, že v trestně právní úpravě České republiky je pojem delikvence nahrazen trestnou činností, přičemž pojem delikt (z latinského delictum = vina, zločin), označující protiprávní jednání je nahrazen pojmem trestný čin.<sup>87</sup>

Delikventní chování je v etopedickém systému často ztotožňováno se samotným pojmem delikvence neboť už definice tohoto pojmu pracuje s termínem chování ( a jednání).<sup>88</sup> Za predelikventní chování je pak obvykle považováno chování dysociálního charakteru, vyskytující se v mladším věku, jako je například lhaní, neposlušnost,

<sup>84</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 315.

<sup>85</sup> Jedlička aj., 2004, s. 441.

<sup>86</sup> Jones, 1967, s. 119

<sup>87</sup> Viz Kaiser, 1994, s. 26.

<sup>88</sup> Viz Matoušek a Kroftová, 2003, s. 315.

záškoláctví, drobné krádeže v rámci rodiny, agrese vůči lidem a zvířatům ničení majetku atp.<sup>89</sup>

### 3.1.2 Kriminalita

Kriminalitou (z latinského crimen = zločin) se v kriminologickém pojetí míní zločinnost jako sociální jev a je úhrnem činů neschválených trestním právem.<sup>90</sup> Tento pojem má i určitou statistickou výpovědní hodnotu, což potvrzuje definice, která kriminalitou neoznačuje pouze zločinnost, ale i cit.“výskyt trestného chování vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných na určitém území ve vymezeném časovém úseku.“<sup>91</sup> Pro upřesnění vztahu kriminality a mládeže je vhodná definice, která za kriminalitu považuje množinu všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoli, tedy i osobou, která ještě není trestně odpovědná.<sup>92</sup>

### 3.1.3 Provinění a opatření

Tato terminologie již spadá do rámce soudnictví ve věcech mládeže a nahrazuje právní termíny, určené zletilým (dospělým) pachatelům, označující porušení zákona a příslušný typ sankce.

Proviněním je podle Zákona 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže označován trestný čin spáchaný mladistvým, pro jehož posouzení se uplatňuje trestní zákon.<sup>93</sup>

V oblasti sankcí se místo pojmu trest u mladistvých podle Zákona 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže užívá pojmu opatření, které má za úkol cit.“vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.“<sup>94</sup>

## **3.2 Právní rámec problematiky delikvence mládeže**

<sup>89</sup> Viz Train, 2001, s. 63.

<sup>90</sup> Kaiser, 1994, s. 144.

<sup>91</sup> Jedlička aj., 2004, s. 445.

<sup>92</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 316.

<sup>93</sup> Viz § 3, 7, 8, 10 a § 89 odst. 1 Trestního zákona. (Burdek, 2004, s. 9-10, 26)

<sup>94</sup> Viz zákon č. 218/2003 Sb., § 9, odst. 1. Dostupné na Internetu: viz webový odkaz 2) [cit. 2006-02-21]

Zvláštní péče, kterou společnost věnuje mládeži se v oboru trestního práva projevuje v tom, že u mladistvých jsou zákonné předpoklady trestního stíhání upraveny v některých zásadních směrech odlišným způsobem od obecné trestní odpovědnosti.<sup>95</sup>

### 3.2.1 Trestní odpovědnost mládeže

Jak jsem již uvedl v první kapitole, pojmem mládež rozumí trestně právní úprava České republiky děti mladší 15 let a mladistvé. Hranice trestní odpovědnosti je stanovena dovršením patnáctého roku věku, proto dítě podle zákona 218/2003 Sb. není trestně odpovědné.<sup>96</sup> U mladistvého může dojít k zániku trestní odpovědnosti v případě, že v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání. Zároveň, dopustí-li se tento výše popsany mladistvý činu jinak trestného nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle zákona 218/2003 Sb. u dětí mladších patnácti let.<sup>97</sup>

### 3.2.2 Povaha provinění

Na základě statistik Ministerstva vnitra ČR z roku 2001 tvoří zhruba třetinu trestné činnosti mladistvých majetková trestná činnost, páchaná ve skupinách, konkrétně jsou to krádeže. Jedná se o tzv. prosté krádeže, jejichž předmětem jsou nejčastěji peníze, alkohol a cigarety, spotřební elektronika, autorádia, jízdní kola a motorová vozidla. Zároveň podle statistik narůstá podíl násilné trestné činnosti a trestných činů, spáchaných pod vlivem alkoholu a jiných drog. Specifickou a novou trestnou činností se v minulém desetiletí stala prostituce mladistvých, obchod s pornografií a násilné trestné činy, včetně vražd, které jsou často rasově a nacionalisticky motivované.<sup>98</sup>

### 3.2.3 Formy sankcí

<sup>95</sup> Sotolář aj., 2001, s. 420.

<sup>96</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., Hlava III, § 89, odst. 1.

<sup>97</sup> Viz zákon č. 218/2003 Sb., Hlava II, § 5, odst. 1, 2.

<sup>98</sup> Macek, 2003, s. 111.

Pojem sankce ( z latinského *sankció* = schvalovat) je nejčastěji používán ve smyslu potrestání či trestů. Tresty je možné v našem trestním právu charakterizovat jako specifické zákonem stanovené a státem vynutitelné následky spáchaného trestného činu, které ukládají soudy v soudním řízení a které obsahují negativní hodnocení trestného činu a jeho pachatele, a působí mu určitou újmu, jejímž prostřednictvím se sleduje splnění účelu trestu a trestního zákona.<sup>99</sup>

Sankce, ukládané mladistvým za spáchané provinění, mají v první řadě zajistit aby byla cit.“ zabezpečena výchova mladistvého v řádného občana se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází.“<sup>100</sup> Mají podobu opatření, která se dále rozdělují na opatření výchovná, ochranná a trestní.

Výchovná opatření jsou mladistvému ukládána při upuštění od trestního opatření nebo při podmíněném upuštění od trestního opatření nejdéle na dobu tří let.<sup>101</sup> Jejich cílem je usměrnění způsobu života mladistvého a tím i podpora a zajištění jeho výchovy.<sup>102</sup> Mezi výchovná opatření patří dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Ochrannými opatřeními se v trestním zákoně rozumí ochranné léčení a zabránění věci<sup>103</sup> a v zákoně 218/2003 Sb. ochranná výchova.<sup>104</sup> Ochranná výchova je mladistvému uložena pokud o jeho výchovu není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, dále pokud jeho dosavadní výchova byla zanedbána anebo pokud prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy<sup>105</sup> a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Zvláštní úlohu plní ochranná výchova u dětí mladších patnácti let, které spáchaly čin jinak trestný a je jim ukládána v občanskoprávním řízení za podmínek podle § 86 TrZ za účelem zajištění jejich řádné výchovy.<sup>106</sup>

<sup>99</sup> Sotolář aj., 2001, s. 189.

<sup>100</sup> Tamt. s. 424.

<sup>101</sup> Viz zákon č. 218/2003 Sb., Hlava II, Díl 4., § 15, odst. 1.

<sup>102</sup> Tamt. odst. 4.

<sup>103</sup> Zákon č. 140/1961 Sb., Hlava IV., § 72 a 73.

<sup>104</sup> V TrZ je ochranná výchova součástí ochranných opatření (§ 71), ovšem je možné ji uložit pouze podle zákona 218/2003 (viz §21, odst. 2).

<sup>105</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., Hlava II., Díl 5., § 22, odst. 1.

<sup>106</sup> Sotolář aj., 2001, s. 425.

Původní významový obsah pojmu sankce si uchoval poslední typ opatření, tj. opatření trestní. Na základě zákona 218/2003 Sb. může soud pro mládež mladistvému uložit pouze trestní opatření v podobě obecně prospěšných prací, peněžitého opatření a peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákazu činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a odnětí svobody nepodmíněně.<sup>107</sup> Rozboru a popisu výše uvedených druhů trestních opatření, ukládaným mladistvým, se budu podrobněji věnovat v kapitole 5.2.<sup>108</sup>

#### 3.2.4 Řízení proti mladistvým

Odchytky pro řízení proti mladistvým upravuje trestní řád,<sup>109</sup> za účelem dosažení výchovného účelu trestního řízení, rozšíření a zvláštního zajištění procesních práv mladistvého s ohledem na jeho věk, nižší osobnostní zralost a tudíž omezené možnosti vlastní obhajoby a dále minimalizace všech škodlivých vlivů trestního řízení, které by mohly být na překážku výchovnému působení řízení na mladistvého.<sup>110</sup>

Řízení proti mladistvému může být přítomen jeho zákonný zástupce,<sup>111</sup> který je oprávněn obviněného mladistvého zastupovat v právních úkonech, zejména zvolit mu obhájce. Toho musí mít mladistvý již od zahájení trestního stíhání.<sup>112</sup> Citlivost v otázce zodpovědného přístupu k posouzení spáchaného provinění mladistvým je pak akcentována v podobě určitého osobnostního imperativu, který říká, že cit,“ v řízení proti mladistvým je třeba dbát toho, aby jak vyšetřování, tak i rozhodování bylo svěřováno osobám, jejichž životní zkušenosti a znalost otázek souvisících s výchovou mládeže zaručují splnění výchovného účelu řízení.“<sup>113</sup>

#### 3.2.5 Orgány činné v trestním řízení proti mladistvým

<sup>107</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., Hlava II., Díl 6., § 24, odst. 1.

<sup>108</sup> V této kapitole se věnuji alternativním trestním opatřením k trestu odnětí svobody u mladistvých, jak je definuje Sotolář aj.(2000, s.273-364), se kterými jsem se setkal během stáže na středisku PMS ČR v Pardubicích.

<sup>109</sup> Zákon č. 141/1961 Sb., Hlava XX., oddíl 1., § 291 - § 301.

<sup>110</sup> Sotolář aj., 2001, s.425 – 426.

<sup>111</sup> Podle § 34 TrŘ.

<sup>112</sup> Podle § 291 a §36, odst. 1, písm. c TrŘ.

<sup>113</sup> Cit. § 301, odst. 1 TrŘ. In Sotolář aj., 2001, s. 426.

Orgány činnými v trestním řízení proti mladistvým jsou podle zákona č. 218/2003 Sb. policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež.<sup>114</sup> Soudem pro mládež se rozumí zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.<sup>115</sup>

V řešení trestních věcí vhodných k uplatnění některé z alternativ k potrestání je účelné zapojit do jejího řešení probační a mediační službu.<sup>116</sup> Ta je soudcem na základě posouzení povahy provinění mladistvého přizvána ke spoluúčasti na řešení trestní věci. Úlohou probační a mediační služby v procesu alternativního řešení trestní věci v případech mladistvých pachatelů se budu podrobněji zabývat v kapitole 4.

V trestním řízení proti mladistvým mají důležitou úlohu také orgány pověřené péčí o mládež. Náplní jejich činnosti je cit.“ ochrana oprávněných zájmů mladistvých, kteří jsou trestně stíháni, vytváření vhodných podmínek pro jejich užitečné společenské uplatnění a řádnou výchovu.“<sup>117</sup> Pokud tyto orgány zjistí, že jsou narušeny vztahy mladistvého v rámci jeho primárního prostředí, je v jejich zájmu snažit se tyto vztahy obnovit či nově vytvořit a zároveň přerušit kontakty s prostředím, které má na mladistvého negativní vliv.

V postavení orgánu pověřeného péčí o mládež vystupuje v trestním řízení nejčastěji odbor sociálních věcí příslušné pověřené obce, reprezentovaný Orgánem sociálně-právní ochrany dítěte (tzv. OSPOD).<sup>118</sup> Jeho úkolem je zjišťování rodinných a sociálních poměrů mladistvého, vytvoření jeho osobnostního profilu ve vztahu k chování před činem a po něm a zejména pak preventivní činnost v oblasti kriminality mládeže, prostřednictvím realizace volnočasových, pracovních a vzdělávacích programů.

### 3.3 Etopedický rámec problematiky delikvence mládeže

<sup>114</sup> Zákon č.218/2003 Sb. §2, písm. f.

<sup>115</sup> Tamt. písm. g.

<sup>116</sup> Sotolář, Púry a Šámal, 2000, s.208.

<sup>117</sup> Tamt. s. 225.

<sup>118</sup> Viz zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dítěte.

Intervenční snahy etopedického a sociálně-pracovního charakteru vymezuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně jiných zákonů. Ten zároveň uvádí následující klasifikaci jednotlivých typů zařízení, ve kterých je intervenční činnost vůči delikventní mládeži realizována.

### 3.3.1 Diagnostický ústav

V diagnostických ústavech jsou umístěné děti a mladiství s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. V prvním případě je indikací umístění do tohoto typu ústavu selhávání funkcí rodiny či sociální selhávání samotného dítěte (pop. mladistvého); v druhém případě je důvodem umístění soudně uložené ochranné opatření v podobě ochranné výchovy<sup>119</sup> osobě mladší patnácti let (tj. dítěti), která se dopustila činu jinak trestného, nebo mladistvému, který se dopustil provinění a jehož případ soud posoudil jako vhodný k řešení formou ochranné výchovy.

Drtivá většina dětí a mládeže má pobyt v diagnostickém ústavu, který zpravidla trvá dva měsíce, nařízen soudně (viz předešlý odstavec), ale jsou i případy, kdy je pobyt dobrovolný<sup>120</sup>. Takový pobyt je nejčastěji realizován z podnětu zákonných zástupců dítěte či mladistvého, ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, reprezentovaný sociálním pracovníkem či kurátorem. Při požadavku tohoto typu dojde k vytvoření smlouvy mezi zákonnými zástupci (budoucího) klienta, klientem samotným a vedoucím příslušného diagnostického ústavu, ve které je určena doba, účel a pravidla pobytu. Preventivně výchovnými a terapeutickými pobyty se zabývají především střediska výchovné péče<sup>121</sup> (viz níže).

Oblasti působení diagnostického ústavu na klienta je možné rozdělit na diagnostické, výchovně vzdělávací a terapeutické (ve sféře psychologické, sociální, pedagogické), přičemž diagnostický ústav plní i formální úkoly v oblasti organizační, metodické a koncepční.<sup>122</sup>

Ze samotného označení diagnostického ústavu vyplývá, že jeho hlavní funkcí je diagnostika klienta. Tým odborníků, složený z psychologa, speciálního pedagoga –

<sup>119</sup> Viz zákon č. 218/2003, §21, odst. 2.

<sup>120</sup> Viz Matoušek a Kroftová, 2003, s. 158.

<sup>121</sup> Vocilka, 1996, s. 10.

<sup>122</sup> Jedlička aj., 2004, s. 308.



etopeda, sociálního pracovníka a vychovatele, sestavuje na základě dostupných anamnestických dat<sup>123</sup> z doby před pobytem a na základě průběžného chování a vystupování klienta průběžná hodnocení, tvořící závěrečnou zprávu, která, jak uvádí Matoušek a Kroftová, skoro vždy obsahuje návrh na přemístění klienta do výchovného ústavu pro dlouhodobý pobyt, přičemž do původního prostředí se navrací jen zlomek klientů – většinou absolventi dobrovolných pobytů.<sup>124</sup>

Diagnostický ústav má jako oblast působnosti ministerstvem stanovený „svůj“ územní obvod, ve kterém plní kontrolní funkci ve vztahu k systému institucí náhradní výchovné péče a vypracovává v rámci zmíněného systému průběžné zprávy o stavu a případné návrhy změn. Zároveň ve svém územním obvodu zabezpečuje cit.“růst odborné úrovně pracovníků náhradní výchovné péče související s realizací ústavní výchovy a ochranné výchovy.“<sup>125</sup>

Diagnostické ústavy jsou rozlišené podle věku klientů na diagnostické ústavy pro děti a diagnostické ústavy pro mládež, případně i podle pohlaví. Mají zpravidla jednotné vnitřní členění na čtyři semi-detašovaná pracoviště: diagnostické, výchovně vzdělávací, sociálně pracovní a záchytné. Základní organizační jednotkou ústavu je výchovná skupina po 4-6 klientech, kterých je v ústavu podle počtu klientů, nejméně pak 3. Pro mladistvé klienty s ukončenou povinnou školní docházkou diagnostický ústav zřizuje tzv. diagnostické třídy, v nichž mají klienti možnost připravovat se na budoucí povolání.

### 3.3.2 Středisko výchovné péče

Organizační součástí diagnostických, ale i výchovných ústavů jsou střediska výchovné péče<sup>126</sup>, která zajišťují institucionální preventivně výchovnou péči pro děti a mládež<sup>127</sup> v případě, že není soudně nařízena ústavní výchova nebo uložena výchova ochranná. Důraz je především kladen na prevenci sociálně patologických jevů, projevujících se ve formě asociálního chování dětí a mladistvých, kterou je možno

<sup>123</sup> Zejména se opírá o lékařské zprávy pediatrů, pop. dětských psychiatrů, a přizpůsobuje aplikovaný přístup ke klientovi s ohledem na jeho zdravotní stav. (Viz tamt.)

<sup>124</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 159.

<sup>125</sup> Jedlička aj., s. 310.

<sup>126</sup> V současnosti tato střediska vznikají i jako samostatné instituce (viz zákon č. 109/2002 Sb.)

<sup>127</sup> § 16 a § 17 zákona č. 109/2002 Sb.

označit jako druhou hladinu sociální patologie.<sup>128</sup> Cílovou skupinu je možno označit jako školní populaci, do které se řadí především děti a mladiství s poruchami chování, s delikventní minulostí, pocházející ze sociálně slabého prostředí, často z dysfunkčních rodin atp.

Podmínkou přijetí klienta do střediska výchovné péče je jeho dobrovolné rozhodnutí a souhlas jeho rodičů, resp. zákonných zástupců.<sup>129</sup> Zde je formou individuální i skupinové práce působeno na klienta především v oblasti sociálních postojů, vztahů a norem, přičemž se vychází ze snahy o vytvoření pozitivních vztahů v rámci rodiny a osvojení společností akceptovatelných vzorců chování.

Střediska výchovné péče pracují s klientem buď ambulantně nebo jej přijímají na internátní<sup>130</sup> oddělení k výchovnému pobytu. Ten má často podobné cíle i délku trvání jako výše popsaný pobyt diagnostický. Tým odborníků využívá během pobytu v práci s klientem možnosti individuálního výchovně vzdělávacího plánu, terapeutických technik a psychologických vyšetření, jejichž výsledkem je závěrečné výchovné doporučení.

### 3.3.3 Výchovný ústav

Výchovný ústav zajišťuje výkon soudně nařízené ústavní výchovy u dětí (zpravidla) starších deseti let<sup>131</sup> s vážnými poruchami chování nebo výkon ochranné výchovy.<sup>132</sup> Jeho náplní je poskytování dlouhodobé výchovné péče, zaměřené na přípravu klienta na jeho budoucí povolání. Tento proces probíhá formou výukových programů, které Matoušek a Kroftová rozdělují na : kurzy a praktická školení pro krátkodobé pobyty a pro nejhůře vzdělavatelné svěřence<sup>133</sup>( u děvčat je to výchova k rodičovství, jakási redukováná rodinná škola; u chlapců základní řemeslné dovednosti), dále na odborná učiliště, jež svěřenec absoljuje s výučním listem a na střední odborná učiliště.<sup>134</sup>

<sup>128</sup> Jedlička aj., 2004, s. 311.

<sup>129</sup> Tamt.

<sup>130</sup> Vocilka, 1996, s. 13-14.

<sup>131</sup> Viz zákon č. 94/1963 Sb ve znění 383/2005 o rodině.

<sup>132</sup> Viz zákon č. 218/2003 o soudnictví ve věcech mládeže.

<sup>133</sup> V předkládané práci se z důvodu vnímaného pejorativního nádechu vyhýbám označením typu chovanec nebo svěřenec a volím namísto nich označení „klient.“

<sup>134</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 160.

Základní organizační jednotkou výchovných ústavů je opět výchovná skupina, v níž může být umístěno 5-8 dětí a mladistvých různého věku i pohlaví. Ve výchovném ústavu může najednou působit 2-6 výchovných skupin.<sup>135</sup> Vyhlášky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pak v návaznosti na zákon č. 109/2002 rozpracovávají specifické typy výchovných ústavů, jako jsou výchovně léčebné ústavy pro pacienty s drogovou závislostí, výchovné ústavy pro nezletilé matky s dětmi, výchovné ústavy s ochrannou výchovnou péčí atp.<sup>136</sup>

#### 3.3.4 Dětský domov

Dětský domov zastupuje formu náhradní výchovné péče pro děti a mládež bez vážných poruch chování. Uvádím jej však zde proto, že je jednou z nejčastějších institucí, ze kterých se „rekrutují“ budoucí klienti diagnostických a výchovných ústavů. Důvodem je chybějící funkční model rodiny, nedostatečné vytvoření pozitivních vazeb v rámci primárního prostředí a absence emocionálních vztahů s nejbližším okolím.

O zlepšení výše popsaných rysů a projevů dětí a mládeže, umístěných do dětských domovů, se snaží odborný personál, který s dětmi výchovně pracuje formou koedukovaných rodinných skupin. Tyto skupiny jsou tvořeny dětmi a mládeží různého věku a pohlaví a jejich cílem je maximální možné přiblížení života dětí a mládeže uvnitř dětského domova normálnímu fungování a zvyklostem rodiny.<sup>137</sup> Ne vždy se však podaří klientovi vštípit zásady společenského soužití a výsledkem je pak jeho delikventní chování a trestná činnost.<sup>138</sup>

## **4. Probační a mediační služba České republiky**

V otázce řešení problematiky delikvence mládeže, zejména pak v oblasti terciární prevence, je často využívanou i vytíženou institucí Probační a mediační služba České republiky. Považuji za vhodné tuto instituci v následujících kapitolách stručně

<sup>135</sup> Jedlička aj., 2004, s. 311.

<sup>136</sup> Viz tamt.

<sup>137</sup> Tamt. s. 310.

<sup>138</sup> Otázku citové deprivace a absence rodinného prostředí ve vztahu ke zločinnosti zmiňuje i H. Jones (1967, s. 46-47).

představit a vymezit její úkol ve vztahu k alternativnímu řešení trestních věcí u mladistvých.<sup>139</sup>

#### **4.1 Statut Probační a mediační služby**

##### 4.1.1 Legislativní platforma PMS

Probační a mediační služba (PMS) vznikla v České republice na základě přijetí zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, který nabyl právní účinnosti 1. ledna 2001 jako výsledek reformačních snah v oblasti trestní justice. Náplň její činnosti je stanovena jednak výše uvedeným zákonem a jednak zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů.<sup>140</sup>

Probační a mediační služba se řídí mezinárodně platnými doporučeními Rady Evropy, konkrétně Doporučením č. R (92) 16 Výboru ministrů členským státům k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství a Doporučením č. R (99) 19 Výboru ministrů členským státům k mediaci v trestních věcech. Tato doporučení navrhla Rada Evropy na podnět snahy OSN o vytvoření alternativ k trestu odnětí svobody v rámci reformního přístupu v oblasti působnosti trestní justice a vypracovala je ve spolupráci s Výborem expertů na mediaci v trestních věcech.<sup>141</sup>

Probační a mediační služba je organizační a účetní jednotkou státu, spadající do resortu Ministerstva spravedlnosti, které zajišťuje její činnost po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční, a které nad ní zároveň vykonává dohled.

##### 4.1.2 Postavení a součinnost PMS

Probační a mediační služba je v podstatě specializovaná sociální služba, zdarma poskytovaná občanům České republiky za účelem zajištění naplnění trestní spravedlnosti v rámci trestního řízení.<sup>142</sup>

---

<sup>139</sup> Informace zde uváděné jsem čerpal jednak z odborné literatury a příslušných zákonů, uvedených v seznamu literatury na konci práce, a jednak z praxe, absolvované na středisku PMS ČR v Pardubicích na přelomu roku 2005-2006.

<sup>140</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl C1, s. 1.

<sup>141</sup> Committee of Experts on Mediation in Penal Matters. (Viz Doubravová aj., 2001, oddíl A3)

<sup>142</sup> Matoušek aj., 2005, s. 283.

Probační a mediační služba v rámci své činnosti spolupracuje s dalšími státními orgány a institucemi. V případě mladistvých se jedná zejména o orgány sociálního zabezpečení, školy a školská zařízení, dále o zdravotnická zařízení, registrované církve a náboženské společnosti, zájmová sdružení občanů, nadace a další instituce sledující humanitární cíle. V případě potřeby součinnost s výše uvedenými orgány a institucemi koordinuje z hlediska využití probace a mediace (vymezení viz kapitola 4.2.1) v trestním řízení.<sup>143</sup>

Probační a mediační služba dále při výkonu své působnosti úzce spolupracuje s orgány, kterým přísluší podle zvláštního zákona<sup>144</sup> výkon sociálně-právní ochrany dětí a poskytování sociální péče občanům společensky nepřízpůsobeným.<sup>145</sup>

V souvislosti s výkonem probace a mediace jsou zaměstnanci Probační a mediační služby oprávněni obracet se na státní orgány a právnické i fyzické osoby s dožadáním o sdělení potřebných údajů a tyto jsou povinny, pokud tomu nebrání zvláštní zákon nebo oprávnění v něm uvedené<sup>146</sup> požadované údaje bez zbytečného odkladu sdělit.<sup>147</sup> Pokud některý z uvedených orgánů či osob odmítne poskytnutí těchto údajů, může se zaměstnanec Probační a mediační služby odvolat k předsedovi senátu, či samosoudci; v přípravném řízení pak ke státnímu zástupci.<sup>148</sup>

Pokud je jakákoliv z osob, patřící do cílové skupiny činnosti Probační a mediační služby ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, pak Probační a mediační služba postupuje v součinnosti s Vězeňskou službou a justiční stráží České republiky, přičemž je zaměstnanci Probační a mediační služby zajištěna možnost kontaktu s touto osobou, pokud tuto skutečnost neupravuje zvláštní zákon.<sup>149</sup>

<sup>143</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 5, odst. 1.

<sup>144</sup> Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

<sup>145</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 5, odst. 2.

<sup>146</sup> Např. § 99 a § 100 TrŘ.

<sup>147</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 5, odst. 3.

<sup>148</sup> Viz tamt., odst. 4.

<sup>149</sup> Viz např. § 67 odst. 1 písm. b) TrŘ. (In Zákon č. 257/2000 Sb., § 5, odst. 5.)

#### 4.1.3 Organizační struktura PMS

Infrastruktura Probační a mediační služby je stanovena jednak Zákonem o Probační a mediační službě a jednak Statutem Probační a mediační služby, vydaném Ministerstvem spravedlnosti na základě výše uvedeného zákona.

V čele Probační a mediační služby stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitel Probační a mediační služby zajišťuje její chod po stránce personální, organizační, hospodářské, materiální a finanční.<sup>150</sup>

Plnění úkolů Probační a mediační služby ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky zajišťují její střediska, která nemají vlastní právní subjektivitu.<sup>151</sup> Ta působí v sídlech okresních, obvodních či městských soudů, ke kterým územně přísluší. Střediska se mohou vnitřně členit na oddělení, je-li to třeba k zajištění specializované odborné činnosti pracovníků střediska nebo z jiných důvodů. Tato specializace se nejčastěji týká oblasti práce s mladistvými obviněnými, obviněnými ve věku blízkém věku mladistvých nebo s uživateli omamných a psychotropních látek.<sup>152</sup>

Personální obsazení střediska Probační a mediační služby je početně vázané na velikost daného obvodu avšak zpravidla má jednotnou podobu pracovních pozic: probační úředník (plní funkci vedoucího střediska) a probační asistent.<sup>153</sup> Probační úředník musí mít ukončené magisterské vzdělání v oblasti společenských věd a složenou odbornou zkoušku, kterou mu středisko umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky Probační a mediační služby. Probační asistent musí být starší 21 let, dále být způsobilý k právním úkonům a musí mít ukončené středoškolské vzdělání v oblasti společenskovední. Obě funkce si vyžadují bezúhonnost zaměstnance a ochotu dalšího vzdělávání podle studijního programu pro Kvalifikační a specializační vzdělávání v rámci zvyšování odbornosti zaměstnanců Probační a mediační služby ČR.<sup>154</sup>

<sup>150</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 3, odst. 1.

<sup>151</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl C2, s. 2.

<sup>152</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 3, odst. 5.

<sup>153</sup> Vycházím z normativů stanovených Zákonem č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě, konkr. Hlava II.

<sup>154</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl G3.

Probační asistent provádí a organizačně zabezpečuje úkony podle pokynů probačního úředníka a zajišťuje také administrativní práce spojené s činností střediska.

## 4.2 Koncepce činnosti Probační a mediační služby

Probační a mediační služba provádí v rozsahu stanoveným zákonem nebo zákonem trestním probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.<sup>155</sup> Je však možné se v literatuře setkat s různým výkladem těchto pojmů, proto bych rád před samotným rozbohem činnosti probační a mediační služby definoval terminologii PMS tak, jak ji vnímá zákon a interní stanovy PMS a porovnal ji s výkladem uváděným v odborné literatuře.

### 4.2.1 Terminologie PMS

Termín **Probace** (z latin. probare= zkoušet, ověřovat) definuje zákon o Probační a mediační službě jako cit. „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“<sup>156</sup>

Sotolář, Púry a Šámal definují probaci jako cit. „institut pocházející z anglosaského práva, jehož podstatou je konstruktivní metoda převýchovy a jiného pozitivního ovlivňování chování pachatele trestného činu, která je založena na účelné kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství.“<sup>157</sup>

Obdobně pojímá termín probace i Matoušek aj., jenž jej definuje jako individuální práci úředníka s klientem (obviněným nebo odsouzeným) formou pravidelného osobního kontaktu. V Matouškově pojetí rovněž figurují aspekty pomoci

<sup>155</sup> Matoušek a Kroftová, 2003, s. 196.

<sup>156</sup> Zákon č. 257/2000 Sb., § 2, odst. 1.

<sup>157</sup> Sotolář, Púry a Šámal, 2000, s. 24.

a kontroly, přičemž zmiňuje i hlavní „nástroje“ probace – probační program a probační dohled.<sup>158</sup>

Doubravová aj. pak do pojmu probace zařazuje i specifické činnosti vykonávané ještě před pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce, které zpravidla směřují k přípravě podkladů pro takové rozhodnutí.<sup>159</sup>

Na základě těchto definic lze tedy obecně konstatovat, že probace není pouze souhrnem sankčních opatření, ale i širokou škálou služeb, aktivit a činností<sup>160</sup>, které Probační a mediační služba svým klientům poskytuje.

Termín **Mediace** (z latin. medius= střed, prostřední) zákon o Probační a mediační službě definuje jako cit. „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“<sup>161</sup>

Holá, s odvoláním na K.M. Scanlona, definuje termín mediace v širším smyslu jako cit. „flexibilní, dobrovolný způsob řešení konfliktů, který využívá třetí neutrální stranu – mediátora – k usnadnění jednání a řešení problému stran.“<sup>162</sup>

Podobně používají termín mediace s důrazem na proces vyjednávání i Riskin, Arnold a Keating a označují jím cit. „alternativní metody řešení konfliktů, která využívá přítomnost prostředníka neboli mediátora.“<sup>163</sup>

Sotolář, Púry a Šámal konkretizují platnost termínu mediace na trestní právo a definují jej jako cit. „cestu, která usnadňuje řešení určité trestní věci mimo standardní trestní řízení a současně posiluje odpovědnost oběti trestného činu i obviněného za hledání tohoto řešení.“<sup>164</sup>

<sup>158</sup> Matoušek aj., 2005, s. 292.

<sup>159</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl B2, s. 1.

<sup>160</sup> Patří sem i příprava podkladů pro možné uplatnění některého z odklonů trestního řízení, dále zpracovávání zpráv o osobě a aktuální životní situaci obviněného, o způsobu náhrady škody a realizace dohledu nad podmíněčně propuštěným. (Dostupné na Internetu: viz webový odkaz 4) cit. [2006-03-15])

<sup>161</sup> Zákon č.. 257/2000 Sb., § 2, odst. 2.

<sup>162</sup> Holá, 2003, s. 50.

<sup>163</sup> Riskin, Arnold a Keating, 1996, s. 7.

<sup>164</sup> Sotolář, Púry a Šámal, 2000, s. 21.



V pojetí Probační a mediační služby<sup>165</sup> představuje mediace neformální proces usilující o urovnání konfliktu spojeného s konkrétním trestným činem mimosoudní cestou, přičemž ideálním výsledkem je urovnání sporu a odčinění způsobených škod a především splnění zákonných podmínek, které umožňují soudu uplatnit některý z alternativních způsobů řešení trestní věci.<sup>166</sup>

#### 4.2.2 Oblasti činnosti PMS

Jak bylo výše uvedeno, hlavním úkolem Probační a mediační služby je poskytování mediace a zajišťování probace v rámci trestního řízení. Aktivita, které jsou v rámci plnění tohoto úkolu realizované, by se daly označit jako zprostředkování a vyjednávání (jako součást mediace) a získávání informací a podkladů spojené s kontrolou (jako součást probace).<sup>167</sup>

Oblasti činnosti Probační a mediační služby byly mimo jiné formulovány již na Mezinárodním diskusním fóru s názvem „Poslání a organizační struktura probační a mediační služby“, které proběhlo za účasti zahraničních hostů 13.11.1997 v Praze.<sup>168</sup> Činnosti Probační a mediační služby probíhají v jednotlivých fázích trestního řízení; zpravidla začínají zahájením trestního stíhání a končí postupem po právní moci a jeho výkonem.<sup>169</sup>

Cílovou skupinu Probační a mediační služby tvoří osoby, které se dostaly do konfliktu se zákonem (byly obviněny nebo odsouzeny za trestný čin), a osoby, které byly tímto trestným činem poškozeny. Jednotně se používá označení klient: rozlišuje se klient obviněný a klient poškozený.<sup>170</sup> Zároveň je Probační a mediační služba během svého působení v kontaktu se sociálním okolím klienta, orgány činnými v trestním řízení a s dalšími subjekty, které se podílejí na naplňování trestní spravedlnosti.<sup>171</sup>

<sup>165</sup> Toto pojetí vychází z definice pojmu mediace uvedeném v Doporučení č. R (99) 19, která říká, že cit. „mediace je chápána jako proces, ve kterém je obviněnému a poškozenému na základě jejich souhlasu umožněno aktivně se účastnit řešení sporu souvisejícího s trestným činem. Při tomto procesu je oběma stranám nápomocna strana třetí – mediátora.“ (Doubravová aj., 2001, oddíl A3, s. 3)

<sup>166</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl B2, s. 3.

<sup>167</sup> Tamt., oddíl D3.

<sup>168</sup> Oblasti činnosti PMS byly rozlišeny na soudní pomoc, včasnou pomoc, mediační činnost, vlastní probační činnost a zajištění realizace trestu obecně prospěšných prací. (Ouředníčková aj., 1999, s. 74)

<sup>169</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D3, s. 1.

<sup>170</sup> Matoušek aj., 2005, s. 284.

<sup>171</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D3, s. 1.

Probační a mediační služba pracuje na jedné straně s dospělými pachateli trestné činnosti, s mladistvými, kteří spáchali provinění a s dětmi, které se dopustily činu jinak trestného. Na druhé straně se věnuje osobám poškozeným trestnou činností, jejichž okruh není omezen, pouze musí vyjádřit souhlas se spoluprací s Probační a mediační službou.<sup>172</sup>

Cíle působení Probační a mediační služby se dají podle Doubravové<sup>173</sup> aj. shrnout do třech základních bodů:

**1. Integrace obviněného.**

Účelem je začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který usiluje o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, o jeho uplatnění a seberealizaci.

**2. Participace poškozeného.**

Účelem je snaha o zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.

**3. Ochrana společnosti.**

Účelem je přispět k ochraně společnosti prostřednictvím účinného řešení konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Posláním Probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí Probační a mediační služba probaci a mediaci a podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí poslání Probační a mediační služby je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.<sup>174</sup>

#### 4.2.3 Metodika a nástroje PMS

<sup>172</sup> Matoušek aj., 2005, s. 284-285.

<sup>173</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D1, s.1.

<sup>174</sup> Cit. viz tamt.

Probační úředník i probační asistent ve své práci používají různé metody a postupy (nástroje), které lze obecně rozdělit do dvou kategorií: nástroje aktivní a nástroje pasivní<sup>175</sup>.

Mezi nástroje aktivní patří především rozhovor s klientem. Vyžaduje klientovu fyzickou přítomnost a ochotu komunikovat. Má za úkol zjistit klientovu aktuální osobní, rodinnou, sociální a pracovní situaci na jejímž základě vypracovává zaměstnanec PMS zprávu a přizpůsobuje omezení a nároky na klienta.

Nástroje pasivní pak reprezentuje předávání informací klientovi. Tento nástroj působí jednostranně, klientovi jsou srozumitelně předávány informace týkající se přístupu, požadavků, omezení a očekávání od klienta ve vztahu k jeho roli v probační-mediačním procesu. Klient musí být vždy upozorněn, že mu budou sdělovány informace, které jsou pro něj důležité a musí být dotázán, zda-li nemá dotazy a zda informacím porozuměl.<sup>176</sup>

#### 4.2.4 Probačně resocializační programy pro mladistvé

Probačně resocializační programy jsou akreditované programy realizované externím poskytovatelem, tj. subjektem stojícím mimo organizaci Probační a mediační služby, který však s PMS spolupracuje.<sup>177</sup> Většinou se jedná o nevládní neziskové organizace, působící v oblasti prevence sociálně patologických jevů, které poskytují různé sociálně terapeutické programy, programy léčby závislosti, doléčovací programy, programy charitativní pomoci a podpory, poradenské programy.<sup>178</sup> Ve státním sektoru PMS spolupracuje v rámci vytváření probačních resocializačních programů např. s psychiatrickými léčebnami, pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, úřady práce a podobnými zařízeními.

Probačně resocializační programy se nejčastěji utvářejí na základě potřeby péče o mladistvé delikventy, čímž v podstatě dochází k vyplnění prázdných míst péče, nápravy a výchovy mladistvých pachatelů v rámci trestního řádu. Poskytovatel vstupuje do programu na základě dohody s kurátorem pro mládež nebo s probačním pracovníkem, který většinou bývá jako první v kontaktu s klientem. Cílem mezioborové

<sup>175</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D4, s. 1.

<sup>176</sup> Tamt., s.5.

<sup>177</sup> Metodický list PMS č.4 In Éthum, 2003, č. 36, s. 4.

<sup>178</sup> Matoušek aj., 2005, s. 294.

spolupráce a multidisciplinárního přístupu k řešení problematiky delikvence mladistvých je včasné podchycení mladistvého v co možná nejranější fázi trestního řízení a vedení ho k uvědomění svého provinění. Tím klient dostává možnost na sobě pracovat ještě před vynesením rozsudku. Často se však stává, že probačně resocializační program je klientovi uložen soudně.<sup>179</sup>

Probačně resocializační program pro mladistvé má často skupinovou podobu a bývá realizován komunitním způsobem. Na příkladu skupinového probačně resocializačního programu<sup>180</sup>, realizovaného v roce 2000 Střediskem pro mládež Klíčov ve spolupráci s Probační a mediační službou, je možné demonstrovat jednotlivé fáze a cíle programu:

První fáze je označovaná jako vstupní a jejím cílem je rozhodnout o vhodnosti přijetí klienta do programu. Pomocí řízeného rozhovoru je zjišťována motivovanost klienta ke spolupráci a ke změně chování. Vstupnímu pohovor je realizován s klientem, zákonným zástupcem, kurátorem a probačním pracovníkem. Pokud se klient během setkání rozhodne do programu vstoupit a žádná z institucí nic nenamítá, je s klientem podepsána smlouva.

Druhá fáze je zaměřená na utváření probačně resocializační skupiny. Počet členů bývá zpravidla v rozmezí 8-12. Využívají se psychosociální techniky práce s klientem jako je nácvik asertivního vystupování, trénink sociálních dovedností, nácvik sebeprezentace, nácvik zvládání odporu atp. Cílem je posílení důvěry mezi jednotlivými členy skupiny a důvěry v osobu vedoucího programu.

Třetí fáze programu má za cíl „uzavření“ skupiny, tj. její stmelení, vytvoření bezpečného klimatu a větší intimity. S klientem se začíná intenzivněji pracovat v oblasti pochopení důsledků jeho chování (v souvislosti se spáchaným proviněním), akceptace sociálních norem a vědomí osobní odpovědnosti. Využívají se psychoterapeutické metody a techniky sebevyjádření (dialog, arteterapie, sebereflexe).

Čtvrtá, závěrečná fáze probačně resocializačního programu živí a podporuje v klientovi pocit vlastní kompetence k řešení problémů, uvědomování své autonomie a hodnotí změnu vzorce chování klienta ve vztahu k výskytu asociálních projevů.

<sup>179</sup> Mikulová a Černý, 2003, s. 66.

<sup>180</sup> Viz tamt., s. 66-70.

### 4.3 Úloha Probační a mediační služby v jednotlivých fázích trestního řízení proti mladistvým

Specifika a odlišnosti týkající se řízení proti mladistvým upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže<sup>181</sup> a zákon č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších zákonů.<sup>182</sup> Zvláštní ustanovení mají za cíl zabezpečit důsledné objasnění okolností nezbytných pro spravedlivé rozhodnutí, výchovné působení řízení na mladistvého a jeho kvalifikovanou obhajobu vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti.<sup>183</sup>

Důležitou úlohu během trestního řízení proti mladistvým hraje Probační a mediační služba, která v jednotlivých fázích řízení plní odlišné úkoly. Obecně je možné na základě skutečnosti, zda již bylo ve věci soudem nebo státním zástupcem rozhodnuto, tyto fáze rozdělit na Fázi před rozhodnutím a Fázi po rozhodnutí.<sup>184</sup>

#### 4.3.1 Fáze před rozhodnutím

Jelikož činnost Probační a mediační služby není v této fázi řízení usměrňována rozhodnutím soudu nebo státního zástupce a stejně tak ani mladistvý nemá spolupráci s Probační a mediační službou soudně nařízenou, omezuje se cílová skupina PMS v této fázi řízení zejména na tzv. dobrovolné klienty.<sup>185</sup> Mladistvý klient buď kontaktuje Probační a mediační službu sám anebo – a to je častější varianta - je kontakt domluven klientovým zákonným zástupcem, kurátorem, obhájcem, popřípadě policejním orgánem, státním zástupcem či soudcem. Skupinu nedobrovolných klientů pak nejčastěji reprezentují mladiství u nichž byla nahrazena vazba dohledem probačního úředníka nebo jiným opatřením<sup>186</sup>, a jejichž pravidelný osobní kontakt s probačním úředníkem plní funkci kontroly podmínek stanovených v rozhodnutí o náhradě vazby dohledem.

Klientem Probační a mediační služby jsou v této fázi mimo jiné osoby obviněné a stíhané pro trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí

<sup>181</sup> Hlava II, díl 7., § 36 - § 88.

<sup>182</sup> Hlava XX, oddíl 1., § 291 - § 301.

<sup>183</sup> Sotolář aj., 2001, s.426.

<sup>184</sup> Doubrovová aj., 2001, oddíl D3, s. 1.; Matoušek aj., 2005, s. 284 – 285.

<sup>185</sup> Matoušek aj., 2005, s. 284.

<sup>186</sup> Viz TrŘ § 73, odst. 3.

nepřesahující 5 let. Často se jedná o mládež, tedy osoby mladistvé (ve věku 15-18 let), které jsou obviněné ze spáchání provinění, dospělé osoby ve věku blízkém věku mladistvých, které jsou obviněné ze spáchání trestného činu a osoby nezletilé-děti (do 15 let věku), které se dopustily činu jinak trestného.

V této fázi trestního řízení<sup>187</sup> spočívá obecně úloha Probační a mediační služby v objasňování příčin spáchaného provinění a v urovnání sporu mezi poškozeným a obviněným mladistvým. Dále pracovníci PMS usilují o to, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některých ze zvláštních způsobů řízení<sup>188</sup> nebo mohlo být uloženo opatření, popřípadě alternativní trestní opatření k trestnímu opatření odnětí svobody nepodmíněně. Pokud je provinění spáchané mladistvým závažnější povahy a uložení alternativy není možné, potom mají výstupy činnosti Probační a mediační služby význam především pro soudní rozhodnutí o výši nepodmíněného trestu, případně o formě a podmínkách jeho výkonu.

Před rozhodnutím soudu nebo státního zástupce má dále Probační a mediační služba za úkol hledat způsob, jak se klienti (obviněný a poškozený) zapojí do procesu řešení trestního případu a prostřednictvím výstupů z probační a mediační činnosti se podílí na přípravě podkladů pro rozhodnutí soudu či státního zástupce.<sup>189</sup>

#### 4.3.2 Fáze po rozhodnutí

Základní rámec činností Probační a mediační služby v této fázi trestního řízení<sup>190</sup> proti mladistvým stanoví pravomocné rozhodnutí soudu nebo státního zástupce. Toto rozhodnutí ukládá mladistvému některé z opatření (výchovné, ochranné nebo trestní) a dohledem nad jeho vykonáváním pověřuje Probační a mediační službu. Kontakt mladistvého klienta s konkrétním střediskem PMS má pak nejčastěji podobu probace, která plní funkci kontroly uložené povinnosti a cit. „zajišťuje výkon rozhodnutí, zahrnuje v sobě prvky dohledu nebo dalších omezení, povinností a závazků.“<sup>191</sup> Působení vůči klientovi ze strany Probační a mediační služby je spjato

<sup>187</sup> Spadá sem přípravné řízení v němž PMS obstarává podklady k osobě obv. a jeho rodin. a soc. zázemí, vytváří podmínky pro rozhodnutí a vykonává dohled při nahrazení vazby.

<sup>188</sup> Patří sem podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, oddílu 10., § 69 následující způsoby řízení: podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání.

<sup>189</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D3, s. 2.

<sup>190</sup> Zákon tuto fázi označuje jako vykonávací řízení. (Viz TrŘ, Hlava XXI)

<sup>191</sup> Doubravová aj., 2001, oddíl D3, s. 4 -5.

s prvkem přinucení k dodržování podmínek, stanovených v platném rozhodnutí, přičemž klient musí být obeznámen s možnými následky neplnění těchto podmínek, jako je například přeměna alternativního trestního opatření na trestní opatření nepodmíněné.

Probační a mediační služba však nezajišťuje během realizace soudního rozhodnutí mladistvým klientem pouze kontrolu a plnění stanovených povinností. Základní charakteristikou působení Probační a mediační služby v oblasti probace je cit. „spojení represivní (kontrolní a dohledové) složky se složkou podpůrnou a motivační.“<sup>192</sup> To se pak v praxi projevuje formou pomoci klientovi, aby si uvědomil následky svého chování, podpory k vnímání kompetencí vést tzv. řádný život, ke změně životního stylu a další výchovné péče, která má zvláště u mladistvých klientů zásadní význam. Přitom je však zároveň nezbytné, aby klient splnil veškeré podmínky, stanovené v rozhodnutí státního zástupce či soudu.<sup>193</sup>

Zákon o Probační a mediační službě<sup>194</sup> zdůrazňuje potřebu věnování zvláštní péče mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém mladistvých a pravomoc PMS koordinovat sociální a terapeutické programy práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek. Specifika přístupu probačních pracovníků k mladistvým klientům jsou jednak zajištěna jejich kvalifikační přípravou a jednak zákonným vymezením jejich pravomocí a náplně činnosti ve vztahu k této skupině klientů.<sup>195</sup>

Sociální a terapeutické programy mají většinou podobu tzv. probačně resocializačních programů (PRP), jejichž cílem je především prevence sociálně patologických jevů u mládeže, včetně delikventního chování. Úloha Probační a mediační služby v těchto programech spočívá ve vytváření podmínek a v zajišťování efektivní spolupráce s realizátory těchto programů.<sup>196</sup>

## 5. Alternativní formy řešení trestních věcí

---

<sup>192</sup> Tamt., s. 5.

<sup>193</sup> Tamt.

<sup>194</sup> § 4, odst. 4.

<sup>195</sup> Viz Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a další související právní předpisy.

<sup>196</sup> Viz kapitola 4.2.4.

Ve druhé polovině 20. století se v oblasti trestní justice začaly stále intenzivněji projevovat určité reformní snahy o doplnění či nahrazení tradičních forem spravedlnosti, realizovaných v postupech trestního řízení. Zvláště naléhavě byla - a stále je - přitom vnímána potřeba zásadního přehodnocení systému státní reakce na trestnou činnost mladistvých i dospělých osob a nového vymezení priorit v oblasti trestně právního postihu těchto osob.<sup>197</sup>

Jedním z hlavních projevů výše zmíněných reformních snah bylo uplatňování tzv. alternativních způsobů řízení před soudem a alternativ k potrestání v trestních věcech. Hlavní příčinou, proč se tyto alternativní formy řešení trestné činnosti stále častěji uplatňují v trestněprávní praxi, je cit. „snaha individualizovat trestní postih, pozitivně motivovat pachatele trestných činů k životu v souladu se zákonem, aktivně zapojit do řešení trestních věcí osoby poškozené trestnou činností, řešit efektivně přetížení soudů a vůbec orgánů činných v trestním řízení, vypořádat se s nedostatkem kapacity věznic, zlevnit trestní a civilní řízení a najít účinné formy prevence kriminality, to vše při zachování vysokých nároků na věcnou správnost a spravedlnost soudního rozhodování.“<sup>198</sup>

## 5.1 Koncept restorativní justice

S tématem alternativních forem řešení trestních věcí do značné míry souvisí i pojem „restorativní justice“. V podstatě se také jedná o alternativu; o alternativu k tradičně aplikované odplatné (čili „retributivní“) justici. Principy a východiska restorativní justice využívá ve svém přístupu ke klientovi nejen Probační a mediační služba České republiky, ale jsou součástí i probačně resocializačních programů, středisek, zabývajících se prevencí sociálně patologických jevů, nízkoprahových zařízení, občanských sdružení pracujících s pachateli a oběťmi trestné činnosti a mnoha dalších institucí, jejichž zájmem je efektivně řešit problematiku trestné činnosti ve vztahu ke společnosti.

### 5.1.1 Definice restorativní justice

<sup>197</sup> Sotolář, Půry a Šámal, 2000, s. 3.

<sup>198</sup> Tamt.



Pojem restorativní justice (z angl. restore= obnovit) je v různých oblastech jeho užívání definován jiným způsobem, s důrazem na zájmy a preference dané oblasti. Jednotným rysem těchto definic je fakt, že restorativní justice chápe trestný čin v prvé řadě jako poškození jedné osoby jinou, nikoliv jako útok na stát.<sup>199</sup> Objektem zájmu restorativní justice je nejprve mezilidský konflikt jako takový a osoby v něm zúčastněné, tj. pachatel a oběť. Prosazuje zásadu komplexního přístupu k vzniklému problému, který řeší v rámci sociálního prostředí, ve kterém se pachatel i oběť pohybují, přičemž vyžaduje v procesu řešení tohoto problému jejich aktivní spoluúčast.

Koncept restorativní justice je tedy možné vyložit jako určitou snahu o obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot a sociálních vztahů.<sup>200</sup>

### 5.1.2 Rozlišení mezi restorativní a retributivní justicí

Retributivní (z angl. retributive= odplatný, odvetný) justice zastupuje tradiční model represivního uplatňování spravedlnosti. Po dlouhou dobu byla představa trestu v justici i mezi laickou veřejností redukována především na trest odnětí svobody, který izoluje odsouzeného od ostatní společnosti a brání mu tak v páchání další trestné činnosti. V tomto klasicky aplikovaném modelu uplatňování spravedlnosti je na prvním místě zájem státu na zajištění odplaty v podobě sankce. Individuální oběti je přisouzena spíše pasivní (trpná) role.

Takto koncipovaný model odplatné nebo též trestající justice se však v dnešní době střetává se svými limity: vězení představuje pro společnost nákladný způsob výkonu trestu, kapacita míst vězeňských zařízení je omezená a míra kriminality v naší společnosti je vysoká.

Zehr vidí zásadní rozdíl mezi restorativní a retributivní justicí v tom, že retributivní justice vidí jako jediný možný funkční způsob nápravy vzniklé situace (tj. trestné události) v újmě a omezení pachatele. Praxe však ukazuje, že toto mnohdy funguje kontraproduktivně jak v případě pachatele, tak i poškozeného.<sup>201</sup>

<sup>199</sup> Viz např. Sotolář, Púry a Šámal, 2000, s. 9; Zehr, 2003, s. 3; Lortie aj., 2000, s. Dostupné na Internetu: viz webový odkaz 3)

<sup>200</sup> Sotolář, Púry a Šámal, 2000, s. 9.

<sup>201</sup> Zehr, 2003, s. 39.

Naproti tomu restorativní (z angl. restorative= obnovující, regenerační) justici je možné chápat jako určitý moderní myšlenkový proud, který se snaží hledat řešení v rámci reformního přístupu k celému trestnímu systému.

Jak jsem již uvedl výše, restorativní justice vytváří alternativu tradiční retributivní justici a hodnotí skutečnost trestného činu především jako poškození jedné osoby druhou, přičemž je hlavním objektem jejího zájmu samotný konflikt mezi pachatelem a obětí. Restorativní justice zpochybňuje smysl anonymní odplaty uplatňované státem a usiluje o obnovení významu skutečné lítosti nad spáchaným trestným činem. K těmto účelům v praxi využívá hlavně mediaci mezi pachatelem a obětí a uložení alternativních trestů.<sup>202</sup>

Zehr v kontrastu k retributivní justici pak restorativní justici definuje tím, že sama o sobě usiluje o nápravu vzniklé situace (tj. trestné události) prostřednictvím uznání újmy a potřeb poškozeného a aktivní podpory pachatele k tomu, aby převzal za své jednání odpovědnost, nahradil způsobené škody a řešil příčiny stojící za jeho chováním.<sup>203</sup>

### 5.1.3 Cíl restorativní justice

Problematikou úkolů a cílů restorativní justice jsem se již částečně zabýval v předchozích odstavcích, přesto bych rád uvedl souhrnné rozdělení, které ve své publikaci uvádí Zehr s odvoláním na Sharpovou.<sup>204</sup>

Cílem restorativní justice je:

- dát klíčová rozhodnutí do rukou těm, kterých se trestný čin bezprostředně týká
- přispět k léčivému a ozdravnému procesu v rámci naplňování trestní spravedlnosti a podpořit transformativní charakter naplňování trestní spravedlnosti
- snížit pravděpodobnost další trestné činnosti

## **5.2 Alternativní trestní opatření k trestu odnětí svobody u mladistvých**

<sup>202</sup> Dostupné na Internetu: viz webový odkaz 3)

<sup>203</sup> Zehr, 2003, s. 39.

<sup>204</sup> Sharpe, S. Restorative Justice: A Vision for Healing and Change. In Zehr, 2003, s. 26.

Protože se problematikou efektivity a funkce alternativních trestních opatření k trestu odnětí svobody u mladistvých budu hlouběji zabývat v kazuistické části předkládané práce, považuji za vhodné tato opatření stručně definovat tak jak je vnímá příslušný zákon.

Mladistvému pachateli provinění je ze zákona<sup>205</sup> možné uložit pouze následující druhy trestních opatření:

- obecně prospěšné práce
- peněžitě opatření
- peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněně<sup>206</sup>

### 5.2.1 Obecně prospěšné práce

Trestní opatření obecně prospěšných prací bývá v praxi Probační a mediační služby zpravidla nejfrekventovanějším trestním opatřením, soudně uloženým mladistvým pachatelům trestné činnosti.

Trest obecně prospěšných prací byl do trestního zákona zařazen novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb. s účinností od 1.1.1996, jež přinesla alternativu k trestu odnětí svobody. Obsah trestu a podmínky jeho uložení vymezují ustanovení § 45 a § 45a) trestního zákona č. 140/1961 Sb. Vlastní výkon trestu potom upravují ustanovení § 335 – § 340b) trestního řádu č. 141/1961 Sb. Jedná se o druhý nejpřísnější druh trestu odnětí svobody. Jeho zavedení je v souladu se současným mezinárodním kriminálně politickým trendem projevujícím se v úsilí o širší využívání trestů

<sup>205</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, Hlava II, díl 6., § 24.

<sup>206</sup> Zde se nejedná o alternativní trestní opatření, ale o opatření tradičně represivní, kterému se v rámci předkládané práce nebudu věnovat.

nespojených s odnětím svobody a v postupném nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody těmito alternativami.

Uložení trestu obecně prospěšných prací je vázáno na dvě základní podmínky. Jednak musí jít o odsouzení za trestný čin, jehož horní hranice sazby nepřevyšuje pět let odnětí svobody, a jednak musí být splněn požadavek, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba.<sup>207</sup>

Specifika trestního opatření obecně prospěšných prací ve vztahu k mladistvým pak zákon stanoví především v oblasti výměru trestního opatření. Horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoně. Dále je zákonem zdůrazněno, že obecně prospěšné práce nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvému uložit i vhodná výchovná opatření.<sup>208</sup>

### 5.2.2 Peněžité opatření

Toto trestní opatření může soud pro mládež mladistvému uložit ve výměře od 1000 Kč do 500 000 Kč v případě, že je mladistvý výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení tohoto trestního opatření umožňují.<sup>209</sup> Uložení trestního peněžitého opatření se obecně řídí podmínkami uvedenými v trestním zákoně.<sup>210</sup>

Peněžité opatření je možné stanovit u výdělečně činného mladistvého i formou tzv. denní sazby s přihlédnutím k jeho dennímu výdělku, a to ve výši od 100 Kč do 1000 Kč denně po dobu 5 až 500 dnů. Soud pro mládež přitom stanoví celkovou výši peněžitého opatření a způsob jeho splácení.<sup>211</sup>

Zároveň s uložení peněžitého opatření mladistvému stanoví soud náhradní trestní opatření pro případ, že by mladistvý peněžité opatření nevykonal v soudem určené lhůtě. Toto náhradní trestní opatření má podobu trestního opatření odnětí

<sup>207</sup> Viz § 45 odst. 1 TrZ

<sup>208</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 26, odst. 1.

<sup>209</sup> Tamt., § 27, odst. 1.

<sup>210</sup> Viz § 53 a §54, odst. 1, 2 TrZ.

<sup>211</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 27, odst. 2.

svobody až na jeden rok, přičemž nesmí překračovat horní hranici trestní sazby, tj . 5 let.<sup>212</sup>

Na základě rozhodnutí soudu pro mládež může mladistvý zaplacení peněžitého opatření nebo jeho nevykonaný zbytek nahradit vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného.<sup>213</sup>

### 5.2.3 Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Zákon stanoví dvě podmínky podmíněného odložení výkonu peněžitého opatření: pokud má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu a/nebo pokud přijme záruku za nápravu mladistvého.<sup>214</sup>

Při podmíněném odložení výkonu peněžitého opatření pak soud pro mládež stanoví zkušební dobu, v trvání až 3 roky. Pokud v ní mladistvý vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil. Poté je na mladistvého nahlíženo jako by nebyl odsouzen. V opačném případě soud pro mládež rozhodne o vykonání peněžitého opatření.<sup>215</sup>

### 5.2.4 Propadnutí věci

Tento druh trestního opatření není v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže specifikován ve vztahu k mladistvému, proto se řídí obecnými podmínkami uvedenými v trestním zákoně.<sup>216</sup>

### 5.2.5 Zákaz činnosti

Zákaz činnosti může soud pro mládež mladistvému uložit, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let. Soud pro mládež může vedle trestního opatření zákazu činnosti uložit i vhodná výchovná opatření.<sup>217</sup>

<sup>212</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 27, odst. 3.

<sup>213</sup> Tamt., odst. 4.

<sup>214</sup> Tamt., § 28, odst. 1.

<sup>215</sup> Tamt., § 30, odst. 1.

<sup>216</sup> Viz § 55 a § 56 TrZ

<sup>217</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 26, odst. 2.

### 5.2.6 Vyhoštění

Vyhoštění může soud pro mládež uložit jen za podmínek stanovených v trestním zákoně<sup>218</sup> ve výměře od jednoho do pěti let. Přitom přihlédne též k rodinným a osobním poměrům mladistvého a dbá toho, aby tímto trestem nebyl vydán nebezpečí zpustnutí.<sup>219</sup>

### 5.2.7 Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)

Při podmíněném odsouzení<sup>220</sup> mladistvého stanoví soud pro mládež zkušební dobu na jeden až tři roky, přičemž současně může uložit i výchovná opatření.<sup>221</sup>

Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i přesto, že mladistvý odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody a stanovit nad mladistvým dohled, pokud nebyl již uložen, dále přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více jak dva roky, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let<sup>222</sup> nebo uložit další výchovné opatření uvedené v zákoně<sup>223</sup> směřující k tomu, aby vedl řádný život.

### 5.2.8 Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem

Podmínky uložení podmíněného odsouzení s dohledem jsou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže společně s podmínkami uložení podmíněného odsouzení, uvedenými v předchozím odstavci, přičemž výkon dohledu je samostatně vymezen v části týkající se dohledu probačního úředníka.<sup>224</sup>

---

<sup>218</sup> § 57 TrZ.

<sup>219</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 26, odst. 3.

<sup>220</sup> Viz § 58 až § 60 TrZ.

<sup>221</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 33, odst. 1.

<sup>222</sup> § 59 odst. 1 TrZ

<sup>223</sup> Zákon č. 218/2003 Sb., § 15 až § 20.

<sup>224</sup> Tamt., § 16.

## 6. Srovnávací kazuistická studie

V této kapitole uvádím výsledky kvalitativního výzkumu, který jsem realizoval na mladistvých delikventech, evidovaných v letech 2004 -2006 na základě soudního rozhodnutí v registru střediska Probační a mediační služby v Pardubicích a vykonávajících pod kontrolou a dohledem pracovníků střediska Probační a mediační služby jednu z forem alternativního trestního opatření.

Výzkum proběhl ve zmíněném zařízení v době od listopadu 2005 do března 2006 a jeho výsledky mají podobu srovnávací kazuistické studie pěti vybraných případů mladistvých delikventů.

Základní metodou výzkumu bylo studium spisové dokumentace klientů, dále řízený rozhovor se zaměstnanci Probační a mediační služby, zjišťující rodinné a sociální poměry mladistvého a pozorování mladistvého během konzultací s probačním pracovníkem.

Cílem výzkumu bylo pokusit se v první řadě detekovat v rámci vzorku možné příčiny delikventního chování dospívající mládeže na základě srovnání s rizikovými faktory, podílejícími se na rozvoji delikvence v této věkové kategorii, uváděnými v odborné literatuře. V druhé řadě bylo cílem výzkumu zjistit efektivitu alternativních trestních opatření u mladistvých, prostřednictvím informací o plnění uloženého opatření a o způsobu jeho ukončení.

S ředitelstvím Probační a mediační služby České republiky jsem podepsal dohodu o absolvování diplomové stáže ve středisku v Pardubicích, jejíž součástí bylo i mnou autorizovaný příslib zachování mlčenlivosti v oblasti osobních údajů klientů PMS ČR, střediska v Pardubicích. Na základě tohoto příslibu mi bylo vedením střediska umožněno nahlížet do spisové dokumentace klientů, zjišťovat si bližší informace anamnestického charakteru a být přítomen - na základě souhlasu klienta - konzultacím klienta s probačním pracovníkem.

Údaje, které jsem o mladistvých klientech zjistil a uvádím je jako součást kazuistik, jsem podrobil cenzuře v zájmu zachování anonymity klienta a jeho osobních údajů. Informace zde uváděné mají ilustrativní charakter a slouží výhradně studijním a vědeckým účelům této diplomové práce.

## 6.1 Kazuistiky

Následuje pět kazuistických případů mladistvých delikventů, evidovaných v indexu střediska Probační a mediační služby České republiky v Pardubicích, kterým bylo soudně uděleno alternativní trestní opatření obecně prospěšných prací.

### 6.1.1 Mladistvý M.N. (\*1986)

Mladistvý M.N. (dále jen klient) je evidován v registru střediska PMS Pardubice od srpna 2004 na základě pravomocného rozhodnutí soudu o jeho vině v trestní věci spáchání provinění krádeže podle §247 odst. 1, písm. b TrZ. Zmíněného provinění se dotýčný dopustil společně s mladistvým L.V., jehož případ byl samostatně projednáván. Klientovi bylo v době spáchání provinění 16 let a byl tedy ve věku mladistvých a nebyl před spácháním tohoto provinění souzen, jedná se tedy o prvopachatele.

Klientovi bylo podle § 26 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb. s přihlédnutím k § 45 odst. 1,2 TrZ a § 45a odst. 1,2 TrZ soudně uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací ve výměře 200 hodin. Na základě tohoto rozhodnutí soud písemně kontaktoval středisko PMS v Pardubicích ve věci pověření k výkonu probačních činností s žádostí o předvolání a poučení odsouzeného před nařízením výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací a zjištění, u kterého obecního nebo městského úřadu lze odsouzenému výkon trestního opatření nařídit a o jaký druh prací se bude jednat.

Samostatným vedením případu klienta byl vedoucím střediska PMS Pardubice pověřen probační úředník. Ten v první řadě písemně kontaktoval Úřad městského obvodu v místě klientova bydliště s dotazem, zda-li může klient vykonat trestní opatření obecně prospěšných prací u tohoto úřadu. Zároveň písemně kontaktoval samotného klienta v podobě pozvánky k projednání výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací.

K projednání podmínek výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací se klient osobně dostavil v doprovodu se zákonným zástupcem (matkou) dne 13.9.2004 a to až na základě druhé výzvy, přičemž telefonicky zažádal o změnu termínu schůzky. Během schůzky byla zanesena anamnestická data klienta do jeho spisu, ověřena adresa trvalého bydliště, klientovo povolání, pracovní dovednosti a zkušenosti, jeho zdravotní



stav a z něj vyplývající omezení a negované překážky pro výkon trestního opatření obecně prospěšných prací. Klient byl srozuměn s projednaným místem výkonu trestního opatření OPP, s jeho výměrou a s druhem prací, které mají podobu prací úklidových a pomocných (sběr odpadků apod.). Klient se zavázal odpracovat uložené trestní opatření dle individuální domluvy o víkendech a to v dohodnuté lhůtě 12 měsíců od převzetí usnesení o nařízení trestního opatření.

Stejně tak byl klient poučen podle §45 a §45a TrZ a podle §335 až §340b TrŘ o zákonných podmínkách výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací s důrazem na to, že musí toto trestní opatření vykonat osobně, bezplatně, ve svém volném čase a dle dohodnutého časového harmonogramu sjednaného s institucí. Pokud klient v době odsouzení do skončení výkonu trestního opatření nepovede řádný život nebo zaviněně nevykoná ve stanovené době uložený trest, přemění soud trestní opatření obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trestní opatření odnětí svobody, přitom každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestního opatření obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody. Pokud se vyskytnou překážky v práci, klient se zavazuje, že bude okamžitě informovat probačního úředníka (asistenta) a odpovědného zástupce příslušné instituce. Stejně tak v případě pracovní neschopnosti nebo jiných závažných důvodů týkajících se jeho zdravotního stavu se klient zavazuje je ihned hlásit na středisko Probační a mediační služby v Pardubicích.

Výše uvedené podmínky stvrzuje klient svým podpisem, podpisy dále připojují probační úředník a klientův zákonný zástupce. Záznam z projednání podmínek se vyhotovuje čtyřikrát; po jednom vyhotovení obdrží klient, jedno je dne 18.10.2004 odesláno soudu, na jehož základě bude vydáno usnesení o nařízení výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací; jedno vyhotovení je téhož dne odesláno instituci, ve které bude trestní opatření vykonáváno a jedno je založeno do probačního spisu klienta.

Usnesení o nařízení výkonu trestního opatření soud vydal 7.1.2005 a na jeho základě byla sepsána dohoda o realizaci výkonu trestního opatření OPP mezi klientem a poskytovatelem ÚMO. Tato dohoda přesně určuje začátek a konec výkonu trestního opatření OPP, konkr. 15.1.2005 až 31.12.2005, a zahrnuje práva a povinnosti obou zúčastněných stran. Obě strany společně vytvořily harmonogram výkonu trestního opatření OPP, podle něho klient u poskytovatele odpracoval 14 hodin vykonaného trestního opatření OPP.

Od výše uvedené dohody klient posléze odstoupil z důvodu přestupu na internátní Střední odborné učiliště. Tento fakt mu brání ve výkonu trestního opatření OPP u smlouveného poskytovatele, jenž klientovi přiděluje práci v průběhu pracovního týdne. Proto bylo během osobní konzultace s probačnickým úředníkem domluveno, že bude trestní opatření obecně prospěšných prací vykonávat u jiného úřadu městského obvodu, který práci poskytuje o víkendech či o prázdninách.

Prostřednictvím této osobní konzultace klienta s pracovníkem PMS jsem zjistil následující informace týkající se klientovy rodinné a sociální situace. Klient žije spolu se svou matkou a s jejím přítelem, otec zemřel v polovině roku 2004. Klient popisuje stávající rodinnou situaci jako konfliktní, především ve vztahu k příteli matky, se kterým si podle svých slov nerozumí a nemá s ním dobré vztahy. Matka v současné době práci nemá, její přítel pracuje jako dělník. Matka pobírá na klienta sociální dávky. Klient není samostatně výdělečně činný, narázově a nepravidelně si přivydělává jako výpomoc ve skladu potravin. Klient studuje SOU obor prodavač mimo místo bydliště, během týdne je ubytován na internátě a domů jezdí pouze o víkendech. Na internátě je spokojený, uvádí, že je rád, že nemusí být doma, a že cit. „na intru má kámoše, se kterejma je sranda.“ Prospěch klienta je podle studijního výkazu průměrný až podprůměrný, má časté slovní konflikty s pedagogy, což se projevilo sníženou známkou z chování. Tento fakt připisuje klient zejména tomu, že spolužáci vymyslí nějakou „akci“, která je často v rozporu se školním řádem, on ji společně s nimi realizuje, ale následky zpravidla nese sám. Klient tuto skutečnost subjektivně vnímá jako nespravedlnost, domnívá se, že cit. „si na něj učitelé zasedli.“

Probační pracovník prostřednictvím pravidelné dvouměsíční kontroly na ÚMO evidoval, že klient se k novému poskytovateli nenahlásil a tuto skutečnost ve stejném intervalu písemně sděloval soudu. Dne 17.10.2005 byla klientovi ze strany PMS Pardubice zaslána výzva k okamžitému nástupu výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací. Pokud tak klient neučiní do 14 dnů, musí se osobně dostavit na středisko PMS Pardubice a uvést důvody proč trestní opatření nevykonává.

Dne 9.11.2005, tj. mimo stanovený termín se klient dostavil na osobní konzultaci s probačnickým pracovníkem. Klient byl upozorněn, že pokud se nedostaví k poskytovateli do konce týdne, bude podán střediskem PMS návrh na přeměnu. Jako důvod nedostavení se k poskytovateli klient uvedl, že cit. „nerad řeší problémy.“

Na podkladě této konzultace se klient dostavil dne 11.11.2005 k poskytovateli ÚMO Pardubice, se kterým podepsal dohodu o realizaci výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací se stanovenou lhůtou 14.11.2005-30.12.2005. Rovněž byl stanoven harmonogram výkonu, který byl podepsán oběma stranami.

Při kontrole výkonu však bylo probačním pracovníkem dne 7.12.2005 zjištěno, že klient sice k poskytovateli nastoupil, ale výkon trestního opatření doposud nezačal.

Dne 8.12.2005 pak bylo středisko PMS Pardubice informováno Okresním ředitelstvím Policie České republiky, že proti mladistvému M.N. je vedeno trestní řízení pro trestný čin krádeže podle §247 odst.1, písm. a)b)e) TrZ. Na základě této skutečnosti a faktu, že klient doposud nezačal výkon trestního opatření obecně prospěšných prací, podalo středisko PMS v Pardubicích okresnímu soudu návrh na přeměnu zbytku trestu obecně prospěšných prací ve výměře 186 hodin na trest odnětí svobody. Návrh v současné době projednává soud.

#### 6.1.2 Mladistvý L.C. (\*1987)

Mladistvý L.C. (dále jen klient) je evidován v registru střediska PMS Pardubice od října 2004 na základě pravomocného rozhodnutí soudu o jeho vině v trestní věci spáchání provinění krádeže podle §247 odst. 1, 2 TrZ pod bodem I a provinění neoprávněného držení platební karty dle §249b) TrZ. Zmíněného provinění se dotýčný dopustil se spolupachatelem mladistvým M.P. Klientovi bylo v době spáchání provinění 16 let a byl tedy ve věku mladistvých a nebyl před spácháním tohoto provinění souzen, jedná se tedy o prvopachatele.

Klientovi bylo za spáchaná provinění podle §247 odst.2 TrZ s přihlédnutím k §45a odst. 1,2 TrZ , §45 odst. 1,2 TrZ a §35 odst. 1 TrZ uložen úhrnný trest<sup>225</sup> obecně prospěšných prací ve výměře 250 hodin.

Klientovi a jeho zákonným zástupcům byla dne 27.10.2004 zaslána pověřeným probačnímu pracovníkem pozvánka k projednání výkonu trestu obecně prospěšných prací. Klient se však spolu se zákonným zástupcem k projednání podmínek nedostavil, o čemž byl soud písemně vyrozuměn ze strany PMS dne 5.1.2005. Dne 10.1.2005 byla

<sup>225</sup>

Pokud jiné předpisy (tj. jiné než zákon č. 218/2003 Sb o soudnictví ve věcech mládeže) mluví o trestech, rozumí se jimi podle povahy věci též trestní opatření podle tohoto zákona. (§ 97 odst.1 zákona č. 218/2003). Viz dále v textu.

klientovi a jeho zákonným zástupcům (rodičům) zaslána druhá pozvánka k projednání podmínek výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Klient se k projednání podmínek výkonu trestu obecně prospěšných prací dostavil v doprovodu matky dne 24.1.2005. Klient byl vyrozuměn, že trest OPP vykoná v Přejídném zaměstnání, zařízení Klubu hurá kamarád Pardubice, ve výměře 250 hodin. Druh práce byl specifikován jako rukodělná činnost v dílnách, stánkový prodej, úklidové práce, práce na zahradě, pomocné a údržbářské práce. Dále byly upřesněny klientovy osobní údaje a klient byl srozuměn a poučen o zákonem stanovených podmínkách výkonu trestu obecně prospěšných prací.<sup>226</sup>

Opět jsem využil osobní konzultace probačního pracovníka s klientem a následně i s jeho matkou ke zmapování klientovi rodinné a sociální situace. Klient žije spolu s matkou a čtyřmi nezletilými sourozenci. Otec je ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicí v Pardubicích. Matka pracuje na směny v prádelně, práci však musí ukončit na popud OSPOD z důvodu cit. „lepší výchovy svých nezletilých dětí.“ Klient není samostatně výdělečně činný, navštěvuje první ročník praktické školy, obor kuchař. Studium je tříleté, zakončené výučním listem. Klient v minulosti trestán nebyl, má náhled na spáchané provinění a další trestné činnosti se chce v budoucnu vyvarovat. Matka označuje za příčinu klientova nežádoucího chování především „partu“, se kterou se klient začal intenzivněji stýkat, a která jej –podle jejích slov- nabádá k trestné činnosti.

Během konzultace byl klientovi podrobně vysvětlen institut uloženého trestního opatření obecně prospěšných prací a bylo s ním i jeho matkou dojednáno, že jakmile obdrží soudní usnesení o výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací, budou telefonicky kontaktovat středisko PMS za účelem sjednání termínu společné konzultace s poskytovatelem, tj. Přejídné zaměstnání. Poskytovatel pak osobně vyzvedne klienta s matkou na středisku PMS a doprovodí je na místo samotného výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací.

Usnesení o nařízení výkonu trestního opatření soud vydal 28.1.2005 a na jeho základě byla dne 7.3.2005 sepsána dohoda o realizaci výkonu trestního opatření OPP mezi klientem a poskytovatelem Přejídné zaměstnání. Dohoda určuje začátek výkonu

<sup>226</sup> Viz podrobně v kazuistice 6.1.1.

na 7.3.2005 a jeho konec na 31.12.2005, počet hodin a dále vymezuje práva a povinnosti obou zúčastněných stran. Zároveň obsahuje poučení klienta o zákonných podmínkách výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací.

Prostřednictvím kontroly probačního pracovníka bylo evidováno, že ke 30.3.2005 odpracoval klient u poskytovatele 7,5 hodin z celkové výměry 250 hodin trestního opatření OPP.

Dne 1.4.2005 bylo středisko PMS Pardubice informováno Okresním ředitelstvím Policie České republiky, že bylo zahájeno trestní stíhání obviněného mladistvého L.C. z provinění krádeže podle §247/1e TrZ. Středisko PMS bylo zároveň dotázáno na skutečnost, zda dotyčný nastoupil výkon trestu obecně prospěšných prací, vykonal jej nebo případně kolik hodin mu zbývá odpracovat. O výkonu trestního opatření OPP klientem bylo OŘ PČR ze strany střediska PMS Pardubice písemně informováno 5.4.2005, přičemž stav odpracovaných hodin klientem se nezměnil.

Ke dni 3.5.2005 odpracoval klient 13 hodin o čemž byl písemně vyrozuměn soud.

Ke dni 22.6.2005 odpracoval klient 15 hodin o čemž byl písemně vyrozuměn soud. Následně byl klient telefonicky kontaktován probačním pracovníkem, byla mu opětovně zdůrazněna povinnost dodržovat podmínky stanovené poskytovatelem a byla domluvena schůzka s klientem v místě výkonu trestního opatření OPP na 14.7.2005.

Na smlouvenou schůzku klient nedorazil aniž by se osobně nebo telefonicky omluvil. Z tohoto důvodu byl 11.8.2005 písemně kontaktován poskytovatel s dotazem na počet klientem odpracovaných hodin a hodnocení práce a přístupu klienta. V případě neplnění smlouveného harmonogramu bylo oznámeno podání návrhu na přeměnu nevykonaného zbytku trestního opatření OPP na trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně.

Poskytovatel ve své zprávě z 25.8.2005 hodnotí práci klienta v období od začátku výkonu 8.3.2005 do 29.6.2005 jako nestálou, klient se dostavuje sporadicky, domluvené termíny nástupu nedodrží. K uvedenému datu klient odpracoval 17 hodin. O této skutečnosti byl spraven soud.

Klientovi byla probačním pracovníkem dne 14.10.2005 zaslána výzva k pokračování výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací.

Dne 15.10.2005 proběhla pracovní schůzka mezi probačnickým pracovníkem a zástupcem poskytovatele. Důvodem schůzky bylo zhodnocení průběhu výkonu trestního opatření OPP poskytovatelem a návrh dalšího postupu. Poskytovatel informoval středisko PMS, že stav počtu odpracovaných hodin se nezměnil, přičemž klient se od 4.7.2005 nedostavil.

Dne 8.11.2005 poskytovatel informoval středisko PMS Pardubice, že se klient v říjnu ani v listopadu k výkonu trestního opatření OPP nedostavil

Na základě výše popsaného průběhu výkonu byla dne 9.12.2005 telefonicky kontaktována sociální pracovnice klienta za účelem projednání návrhu na přeměnu výkonu trestního opatření OPP na trest odnětí svobody nepodmíněně. Sociální pracovnice uvedla, že klient již nestuduje, školu nedokončil, pohybuje se v „partě“ rizikových osob, konzumuje alkohol a matka jej již výchovně nezvládá.

Dne 14.12.2005 byl podán střediskem PMS v Pardubicích návrh soudu na přeměnu zbytku nevykonaného trestu OPP ve výměře 233 hodin na trest odnětí svobody z důvodu, že klient zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest. Návrh v současné době projednává soud.

### 6.1.3 Mladistvý L.Č. (\*1986)

Mladistvý L.Č. (dále jen klient) je evidován v registru střediska PMS Pardubice od ledna 2004 na základě pravomocného rozhodnutí soudu o jeho vině v trestní věci spáchání trestného činu ublížení na zdraví podle §221 odst. 1 TrZ a za to byl odsouzen podle §221 odst. 1 TrZ s přihlédnutím k §45a odst. 1,2 TrZ , §45a odst. 1,2 TrZ k trestu obecně prospěšných prací ve výměře 300 hodin. Klientovi bylo v době spáchání provinění 16 let a byl tedy ve věku mladistvých a nebyl před spácháním tohoto provinění souzen, jedná se tedy o prvopachatele.

Klient byl dne 2.2.2004 střediskem PMS Pardubice písemně vyzván aby se v doprovodu alespoň jednoho z rodičů dostavil na konzultaci týkající se trestu obecně prospěšných prací. Ve stejnou dobu byla zaslána žádost Technickým službám obce, ve které má klient hlášeno trvalé bydliště, zda je možné, aby klient mohl vykonat trest OPP v rozsahu 300 hodin u této instituce, jakožto poskytovatele. Technické služby obce dne 10.2.2005 zaslaly vyjádření, že klient u nich může vykonávat trest OPP a specifikovaly druh práce jako práce úklidové při hrabání listí a práce výkopové.

Klient ani jeho rodiče na první ani na druhou pozvánku k projednání výkonu trestu obecně prospěšných prací nereagovali. Do střediska PMS Pardubice se klient dostavil sám dne 23.3.2004, přičemž uvedl, že matka se omlouvá, že se nemůže dostavit. Za účelem projednání podmínek výkonu trestu obecně prospěšných prací bylo klientovi sděleno, že je nutná přítomnost jeho zákonného zástupce a klient přislíbil, že tuto skutečnost matce sdělí a dohodne si telefonicky termín konzultace. To však neučinila. Ani na další písemné výzvy rodiče klienta neodpověděli.

K projednání podmínek výkonu trestu OPP se 28.7.2004 dostavil otec klienta, aby podepsal protokol. Klient se zavázal odpracovat uložených 300 hodin u poskytovatele Technické služby obce v dohodnuté lhůtě 8 měsíců od převzetí usnesení o nařízení trestu a to o víkendech v době od 8.00 do 14.00 hodin. Druh práce byl specifikován jako úklidové práce při hrabání listí a výkopové práce. Klient byl poučen o podmínkách výkonu trestu obecně prospěšných prací.<sup>227</sup>

Usnesení o nařízení výkonu trestu soud vydal 29.7.2004.

Anamnestické údaje týkající se klienta jsem získal z průběhu konzultace s probačním pracovníkem. Klient však byl velmi nesdílný, odmítal odpovídat na některé dotazy probačního pracovníka, zejména na dotazy týkající se jeho rodinné situace. Klient žije spolu s rodiči a nezletilou sestrou. Matka je zaměstnaná jako prodavačka v potravinách, otec je momentálně bez zaměstnání. Klient studuje střední odborné učiliště, obor umělecký kovář, zámečnick. Klient není sám výdělečně činný. O zájmech se bavit nechce, při opakování dotazu uvádí cit. „diskotéky a kámoši“. Náhled na spáchané provinění má zkreslený, pociťuje uložení trestního opatření jako nespravedlnost. To odůvodňuje tím, že mladistvý, kterého fyzicky napadl a způsobil mu ublížení na zdraví si to –podle klientových slov- zasloužil, protože cit. „provokoval a vyvolával rvačky.“ Na otázku, týkající se rodinných poměrů klient nereagoval. Úvodní konzultace byla celkově velmi krátká, trvala méně než deset minut. Poté se klient omluvil, že musí na trénink. Na jaký neuvedl.

V době od 29.7.2004 do 16.6.2005 klient nereagoval na opětovné výzvy střediska PMS Pardubice k nastoupení výkonu trestu, poskytovatele nekontaktoval a výkon trestu nezačal bez udání důvodu či jakékoliv formy omluvy. Proto podalo

---

<sup>227</sup> Viz podrobněji kazuistika 6.1.1.

středisko PMS Pardubice dne 16.6.2005 soudu návrh na přeměnu trestu obecně prospěšných prací ve výměře 300 hodin na trest odnětí svobody. Návrh je v jednání.

#### 6.1.4 Mladistvý T.V. (\*1986)

Mladistvý T.V. (dále jen klient) je evidován v registru střediska PMS Pardubice od května 2004 na základě pravomocného rozhodnutí soudu o jeho vině v trestní věci spáchání provinění krádeže podle §247 odst. 1, písm. b TrZ. Klientovi byl podle § 247 odst. 1 TrZ s přihlédnutím k § 45 odst. 1,2 TrZ a § 45a odst. 1,2 TrZ a §35 odst. 2 TrZ soudně uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 100 hodin. Klientovi bylo v době spáchání provinění 16 let a byl tedy ve věku mladistvých a nebyl před spácháním tohoto provinění souzen, jedná se tedy o prvopachatele.

Na základě soudního pověření k výkonu probačních činností byl klient kontaktován probačním pracovníkem. Byla mu 4.6.2004 zaslána pozvánka k projednání výkonu trestu OPP.

Klient se k projednání dostavil v doprovodu otce dne 26.7.2004 a souhlasil s výkonem trestu OPP u organizace, jíž svým jednáním způsobil škodu. Druh práce byl specifikován jako pomocné úklidové a stavební práce v celkovém rozsahu 100 hodin. Byl poučen o zákonných podmínkách výkonu trestu OPP a byla domluvena schůzka s poskytovatelem.

Během řízeného rozhovoru probačního pracovníka s klientem jsem se dozvěděl, že klient žije sám s otcem, matka je nezvěštná, sourozence nemá. Otec pracuje jako posunovač u Českých drah a pobírá na klienta dávky sociální podpory. Klient studuje střední odborné učiliště, obor elektromechanik. Klient má náhled na spáchané provinění, činu lituje a alternativní trestní opatření obecně prospěšných prací vnímá jako cit. „druhou šanci“.

Schůzka klienta s poskytovatelem –poškozeným- proběhla 27.7.2004, přičemž byla sepsána dohoda o realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací. Dohoda obsahovala práva a povinnosti obou zúčastněných stran, poučení klienta o zákonných podmínkách výkonu trestu obecně prospěšných prací a stanovena lhůta ukončení výkonu.

Dne 30.7.2004 vydal soud usnesení o nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací. Klient si na základě tohoto usnesení dohodl termín nástupu výkonu



trestu na 30.8.2004 a vytvořil si po dohodě s poskytovatelem harmonogram výkonu trestu OPP.

Klient odpracoval stanovený rozsah hodin ke dni 13.5.2005 o čemž středisko PMS Pardubice informoval poskytovatel prostřednictvím průběžných zpráv ze dne 18.10.2005 (odpracováno 32 hodin), 19.1.2005 (odpracováno 51 hodin) a 26.5.2005 (odpracováno 17 hodin).

O ukončení výkonu trestu obecně prospěšných prací byl 27.5.2005 spraven střediskem PMS Pardubice okresní soud jenž mladistvému T.V. podle §35 odst. 6 zákona č. 218/2003 zahladil odsouzení.

#### 6.1.5 Mladistvý F.K. (\*1988)

Mladistvý F.K. (dále jen klient) je evidován v registru střediska PMS Pardubice od prosince 2004 na základě pravomocného rozhodnutí soudu o jeho vině v trestní věci spáchání provinění loupeže podle §234 odst. 1 TrZ. Klientovi byl podle § 234 odst. 1 TrZ s přihlédnutím k § 45 odst. 1,2 TrZ a § 45a odst. 1,2 TrZ soudně uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře 250 hodin. Klientovi bylo v době spáchání provinění 16 let a byl tedy ve věku mladistvých a nebyl před spácháním tohoto provinění souzen, jedná se tedy o prvopachatele.

Klient byl dne 17.12.2004 písemně kontaktován pověřeným probačním úředníkem prostřednictvím pozvánky k projednání výkonu trestního opatření OPP. Pozvánka byla adresována zvlášť klientovi a zvlášť jeho zákonným zástupcům (rodičům). První pozvánkou k projednání výkonu nebyl klient zastižen ani si ji nevyzvedl na poštovním úřadě.

Dne 7.1.2005 byl pověřený probační úředník telefonicky kontaktován matkou klienta, která uvedla, že klient dokončuje komunitní terapeutický program pro drogově závislé, a že se spolu s ním dostaví začátkem února na schůzku s probačním pracovníkem za účelem projednání výkonu trestního opatření.

Klient se spolu se svou matkou dostavil k projednání výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací dne 8.2.2005. Byl seznámen se zákonnými podmínkami výkonu trestního opatření OPP včetně možnosti přeměny trestního opatření OPP při jeho neplnění na trestní opatření odnětí svobody a souhlasil s návrhem probačního pracovníka vykonat trestní opatření OPP v azylovém zařízení Klubu hurá kamarád

v místě bydliště. Druh práce poskytovatel definoval jako údržba zahrady a úklid zařízení. Zároveň byla telefonicky domluvena na 14.2.2005 schůzka s poskytovatelem za účelem sepsání dohody o realizaci trestního opatření obecně prospěšných prací.

Na základě poskytnuté spisové dokumentace jsem zjistil, že klient je od roku 2002 v péči sociálního pracovníka OSPOD kvůli diagnostikované disociální poruše chování, projevující se predelikventním chováním a abúzem drog, převážně marihuany, později pervitinu. Z této závislosti se klient v letech 2004 až 2005 opakovaně léčil. Klient žije spolu se svou matkou, jejím druhem a dvěma mladšími sourozenci (12 let a 2 roky) v bytě 2+1. Momentální rodinnou situaci klient označuje jako spíše negativní z důvodu přehnaných nároků matky na jeho osobu. Klient v současnosti (tj. únor 2005) opakuje druhý ročník středního odborného učiliště, obor kuchař a připravuje se na doklasifikaci, zapříčiněnou klientovou vysokou absencí v prvním pololetí. Matka klienta je na mateřské dovolené, její druh pracuje jako zemědělský technik.

Klient během konzultace působil apatickým dojmem, jeho projev byl neartikulovaný, vyjadřoval se stroze a celkově z něj vyzařovala lhostejnost. Na otázku, zda spáchaného činu lituje odpověděl, že cit. „potřeboval prachy a von (tj. poškozený) si zas jenom řekne fotrovi, takže mu (tj. poškozenému) nic nechybí.“

Matka klienta v rozhovoru s probačním pracovníkem vyjádřila obavu z opětovného užívání drog klientem, ke kterému má sklony již od doby puberty. Jako příčinu spáchaní provinění označila matka v první řadě drogy a rizikovou skupinu vrstevníků, se kterou klient tráví volný čas. Jedná se o bývalé klientovy spolužáky ze základní školy, přičemž podle slov matky klienta má většina z nich zkušenost s konzumací drog a cit. „kriminální minulost.“

Klient se dne 14.2.2005 na schůzku s poskytovatelem nedostavil aniž by se telefonicky či jinak omluvil.

Dne 24.2.2005 vydal soud na základě projednání podmínek výkonu, zasláního probačním pracovníkem, usnesení o nařízení výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací. Klientovi byla dne 25.2.2005 odeslána výzva, aby se dostavil nejpozději do 14 dnů k sepsání dohody s poskytovatelem o realizaci výkonu trestního opatření OPP.

Klient se osobně dostavil na místo výkonu trestního opatření dne 9.3.2005, kde s poskytovatelem sepsal dohodu o realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Dohoda obsahovala práva a povinnosti obou zúčastněných stran, rozsah hodin, druh práce a především poučení klienta o zákonných podmínkách výkonu trestu obecně prospěšných prací a stanovenou lhůtu ukončení výkonu trestního opatření. Klient se svým podpisem zavázal nastoupit k výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací v rozsahu 250 hodin dne 10.3.2005 a ukončit jej do 31.12.2005.

Na základě zprávy od poskytovatele byl soud probačním pracovníkem vyrozuměn, že klient nastoupil k výkonu trestního opatření v domluvený termín a k 27.5.2005 odpracoval 14 hodin.

Prostřednictvím průběžných kontrol výkonu trestního opatření klientem bylo probačním pracovníkem zjištěno, že klient se od výše uvedeného data nedostavil na místo výkonu a trestní opatření nadále nevykonával. Proto mu byla dne 28.7.2005 zaslána výzva k pokračování ve výkonu trestního opatření OPP. Na tuto výzvu klient nereagoval, o čemž středisko PMS Pardubice informovalo soud.

Klient nereagoval ani na druhou výzvu probačního pracovníka ze dne 24.9.2005, proto byla dne 5.10.2005 telefonicky kontaktována klientova sociální pracovnice, která uvedla, že klient pravděpodobně opět užívá pervitin neboť klientova matka se na ni obrátila s tím, že má ve škole opět absence a jeho chování začalo být opět konfliktní, vyznačující se rychlým střídáním nálad.

Dne 24.10.2005 bylo středisko PMS Pardubice písemně informováno Okresním ředitelstvím Policie České republiky, že proti mladistvému F.K. je zahájeno trestní řízení pro trestný čin krádeže podle §247 odst.1, písm. a)b) TrZ.

Na základě tohoto faktu a skutečnosti, že klient v době od 10.3.2005 do 24.10.2005 odpracoval pouze 14 hodin z celkového výměru 250 hodin trestního opatření obecně prospěšných prací, a že nereagoval na opakované výzvy střediska PMS Pardubice k pokračování ve výkonu trestního opatření ani neudal důvod proč trestní opatření nevykonává, je zde opodstatněné podezření, že se klient záměrně vyhýbá výkonu trestního opatření. Proto středisko PMS Pardubice podalo Okresnímu soudu dne 7.11.2005 návrh na přeměnu zbytku nevykonaného trestu OPP ve výměře 236 hodin na trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně.

## 6.2 Srovnání kazuistik

Cílem srovnání jednotlivých kazuistik bylo v první řadě pokusit se detekovat v rámci vzorku možné příčiny delikventního chování mládeže na základě srovnání s rizikovými faktory – subjektivními a objektivními -, které se podílejí na rozvoji delikvence mládeže, uváděnými v odborné literatuře.

Sekundárním cílem srovnání kazuistik bylo zjistit efektivitu alternativních trestních opatření u delikventní mládeže, prostřednictvím informací o plnění a ukončení uloženého trestního opatření.

### 6.2.1 Srovnání podle působících subjektivních faktorů

Mezi subjektivní faktory, které hrají důležitou roli v procesu vzniku delikventního chování u mladistvého jedince jsem na základě konfrontace s odbornou literaturou<sup>228</sup> zařadil: věk, pohlaví, vzdělání, rodinnou situaci a sociálně-ekonomickou situaci mladistvého.

K porovnání jsem záměrně zvolil kazuistiky mladistvých klientů Probační a mediační služby ČR, kteří byli v době spáchání provinění stejně staří, tj. jejich věk byl cca 16 let. Věk mladistvých je často v literatuře spojován s rizikovým vývojem a výskytem delikventního chování.<sup>229</sup> Někteří autoři dokonce označují adolescenty jako cit. „dočasné delikventy.“<sup>230</sup> Tím je myšleno, že v podstatě každý adolescent se dostane v tomto období svého života do konfliktu se zákonem. U většiny se však jedná o jev dočasný, způsobený snahou jedince vymezit se vůči tradiční společnosti.<sup>231</sup> Je však možné usoudit, že věk mladistvých je rizikovým faktorem ve vztahu k vzniku delikventního chování, což potvrzuje i recidiva trestné činnosti, jenž se vyskytla ve třech uvedených kazuistických případech<sup>232</sup>.

Všichni mladiství pachatelé provinění, kteří jsou uvedeni v kazuistikách, jsou muži. Volba výběru vzorku je podmíněna skutečností, že muži se dopouštějí trestné činnosti více než ženy a toto tvrzení potvrzují i policejní statistiky v globálním

<sup>228</sup> Matoušek a Kroftová, 2003; Matoušek aj., 1996; Jedlička aj., 2004; Jones, 1967; Train, 2001; Macek, 2003; Kaiser, 1994.

<sup>229</sup> Macek, 2003, s. 77.

<sup>230</sup> McNeill a Batchelor, 2003, s. 7.

<sup>231</sup> Macek, 2003, s. 14.

<sup>232</sup> Viz kazuistika 6.1.1, 6.1.2 a 6.1.5.

civilizačním měřítku. Odkazují tímto na Čírtkovou<sup>233</sup>, která podává statistické údaje o rozdílu stíhaných mužů a žen v rámci zemí Evropské unie, přičemž průměrný počet stíhaných mužů vůči stíhaným ženám je v poměru 4 : 1, v soudním řízení se tento poměr nadále zvyšuje na 6 : 1 a graduje počtem uvalených vazeb 20 : 1 a výkonem trestu 30 : 1.<sup>234</sup> Podobný poměr je zachován i v rámci registru mladistvých delikventů střediska PMS, kde byl výzkum realizován.

Úloha školy a obecně vzdělání je některými autory zvláště akcentována ve vztahu k možnému rizikovému vývoji jedince.<sup>235</sup> Mladiství, figurující v uvedených kazuistikách, v době spáchání provinění navštěvovali shodný typ vzdělávací instituce, tedy střední odborné učiliště. Na základě tohoto ilustrativního vzorku není možné vytvářet obecné závěry avšak skutečnost, že mezi dotyčnými mladistvými pachateli není student gymnázia či střední školy je do jisté míry výmluvný.

Obecná shoda panuje v odborné literatuře v otázce vlivu rodiny na vznik a vývoj delikventního chování mládeže. Tento vliv je obecně považován za zásadní neboť rodina působí jako primární socializační činitel.<sup>236</sup> Obecně tedy platí, že pokud jsou uvnitř rodiny narušeny vztahy mezi jejími členy, rodina je neúplná nebo z jiného důvodu neplní svou výchovně-socializační funkci, je vysoce pravděpodobné, že dítě, které v takovéto rodině vyrůstá bude mít v období dospívání a v dospělosti problém začlenit se do společnosti. Tento fakt významně potvrzují i uvedené kazuistiky, v nichž figurují rodiny neúplné, vztahově konfliktní nebo jiným způsobem dysfunkční.

Otázka sociálně-ekonomické situace mladistvého do značné míry souvisí s problematikou rodinného zázemí neboť mladistvý není ve většině případů sám výdělečně činný a je finančně závislý na svém zákonném zástupci, jenž má vůči němu vyživovací povinnost. Úměrnost vztahu příslušnosti k sociální třídě a vzniku delikventního chování u mládeže zdůrazňuje například Miller<sup>237</sup>, který považuje „subkulturu chudoby“ za určitou formu životní školy, která mladistvého, který v ní vyrůstá vybaví specifickou hodnotovou orientací, odlišnou od zbytku společnosti.

<sup>233</sup> Viz kapitola 2.1.2.

<sup>234</sup> Čírtková, L. K problematice zvláštností sociálně patologického vývoje u dívek. In Matoušek a Kroftová, 2003, s.33.

<sup>235</sup> Viz Matoušek a Kroftová, 2003, s. 75.

<sup>236</sup> Jedlička aj., 2004, s. 36.

<sup>237</sup> In Matoušek a Kroftová, 2003, s. 99.

V předložených kazuistických případech je zjevné, že rodiče mladistvých vykonávají profese, které svou společenskou prestiží a finančním ohodnocením spadají spíše do nižších pásem sociálních vrstev. Častý je i fenomén nezaměstnanosti rodičů a finanční závislost rodiny na státních sociálních dávkách.

### 6.2.2 Srovnání podle působících objektivních faktorů

Mezi objektivní faktory, které působí na vznik a zejména na rozvoj delikvence u mladistvých jsem zařadil: povahu spáchaného provinění, typ alternativního trestního opatření a způsob jeho plnění a v neposlední řadě efektivitu alternativního trestního opatření a způsob jeho ukončení.

V kazuistikách vystupují následující druhy provinění: provinění krádeže (6x, provinění neoprávněného držení platební karty, provinění ublížení na zdraví a provinění loupeže. Všichni mladiství pachatelé se provinění dopustili shodně ve věku 16 let (rozdíl v měsících) a u všech se jednalo o první trestní věc řešenou soudní cestou. Výše uvedená provinění spadají stupněm nebezpečnosti pro společnost do sankčního limitu, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let, proto bylo možné mladistvým pachatelům soudně uložit alternativní trestní opatření. Tři mladiství během výkonu alternativního trestního opatření recidivovali, tj. dopustili se dalšího provinění.

Ve všech pěti případech bylo mladistvým soudně uloženo alternativní trestní opatření v podobě obecně prospěšných prací. Toto trestní opatření preferují soudy pro mládež zejména z důvodu výchovného aspektu tohoto opatření, který spočívá v tom, že mladistvý pachatel se sám osobně angažuje v nápravě situace, kterou zavinil. Tím si a posiluje uvědomění vlastní odpovědnosti za své činy a zároveň si vštěpuje sociální normy. Trestní opatření obecně prospěšných prací má nejčastěji podobu pomocných úklidových prací (údržba veřejných prostranství, úklidová práce na pozemku poskytovatele, apod. viz jednotlivé kazuistiky). Rozsah trestního opatření obecně prospěšných prací se v předložených kazuistikách pohybuje v rozsahu 100, 200, 2x 250 a 300 hodin podle soudem zváženého stupně závažnosti spáchaného provinění.

Co se týče způsobu ukončení výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací v uvedených kazuistických případech, došlo ve čtyřech případech k návrhu na přeměnu trestního opatření obecně prospěšných prací na trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně z důvodu nevykonávání trestního opatření a/nebo z důvodu trestního

stíhání mladistvého policií ČR v jiné trestní věci. V jednom případě bylo trestní opatření obecně prospěšných prací vykonáno v plném rozsahu a v dohodnuté lhůtě, přičemž následně došlo k zahlazení odsouzení mladistvého.

## Závěr

V předložené diplomové práci jsem se pokusil zmapovat problematiku delikvence mládeže se zaměřením na alternativní formy jejího řešení v trestně právní praxi České republiky. Toto téma jsem nazíral z úhlu pohledu rozdílných vědních disciplín: etopedie, psychologie, sociologie, trestního práva, sociální práce a nezřídka i z jiných příbuzných oborů, které se touto komplexní problematikou zabývají. V průběhu realizace této práce jsem si uvědomil, že klíčovou roli v řešení problému delikvence mládeže hraje právě mezioborová spolupráce. Včasné postoupení informací o klientovi, mezioborová konzultace nebo systematická práce týmu odborníků s rizikovým klientem může velmi usnadnit proces úspěšného výchovného působení na delikventní mládež.

V celé práci jsem však upřednostňoval vlastní, oborový pohled na danou problematiku, tedy pohled etopedický. Důraz jsem kladl na možnosti výchovného působení na delikventní mládež, za účelem prevence, redukce nebo úplné eliminace nežádoucího typu chování. V úvodních kapitolách jsem se podrobněji věnoval samotnému věkovému období adolescence, přičemž jsem se snažil postihnout jeho specifika ve vztahu ke zkoumané problematice. Dále jsem se snažil na základě studia odborné literatury identifikovat faktory působící na vznik delikventního chování u mládeže, přičemž jsem se opíral o psychologické a sociologické teorie. V momentě, kdy delikventní chování mládeže dosahuje vyššího stupně společenské nebezpečnosti se dostává ke slovu trestní justice. Její tradiční i alternativní intervenční snahy jsem rozebíral v další části práce.

Tato práce se zároveň opírá o informace, týkající se problematiky delikvence mládeže, které jsem získal osobně či zprostředkovaně během stáže ve středisku Probační a mediační služby v Pardubicích v době od listopadu 2005 do března 2006. Údaje, které jsem zde získal, byly dvojí povahy: jednak to jsou informace týkající se

legislativní platformy, organizační struktury a náplně činnosti střediska, jež jsem shrnul v samostatné kapitole o Probační a mediační službě; jednak jsou to data, získaná prostřednictvím kvalitativního výzkumu, jenž měl podobu studia kazuistik mladistvých delikventů, evidovaných v letech 2004-2006 v registru střediska PMS v Pardubicích, jimž bylo soudem uloženo alternativní trestní opatření.

Cílem realizovaného výzkumu bylo pokusit se v první řadě detekovat v rámci vzorku možné příčiny delikventního chování dospívající mládeže na základě srovnání s rizikovými faktory, podílejícími se na rozvoji delikvence v této věkové kategorii, uváděnými v odborné literatuře. V druhé řadě bylo cílem výzkumu zjistit efektivitu alternativních opatření u mladistvých, prostřednictvím informací o plnění uloženého opatření a o způsobu jeho ukončení.

Na základě zmíněného výzkumu jsem došel k závěru, že v předložených kazuistických případech figurují faktory, působící na vznik a rozvoj delikvence mládeže, v takové podobě a smyslu, s nímž jsem se setkal v odborné literatuře. Vzorek je v rámci kvalitativní povahy výzkumu pouze ilustrativní, nejde tedy o jeho statistickou průkaznost nýbrž o vytvoření profilu a porovnání daného pozorovaného jevu s tvrzením, uváděným v odborné literatuře.

V otázce efektivit alternativních trestních opatření jsem zvolil vzorek, jenž svým obsahem vyznívá v této otázce skepticky. Domnívám se, že efektivita alternativních trestních opatření, v tomto případě konkrétně v podobě obecně prospěšných prací, je snižována z několika důvodů. Na základě pozorování reálné podoby této problematiky během mé stáže jsem dospěl k názoru, že výše zmíněnou efektivitu snižuje zejména nedostatečné personální obsazení střediska PMS, což znemožňuje účinnou kontrolu klienta, zda dané opatření vykonává. Další překážkou jsou administrativní průtahy, zejména pak prodleva mezi rozhodnutím soudu a jeho usnesením o nařízení výkonu daného trestního opatření. Mladistvý klient ztrácí motivaci nehledě na to, že se vytrácí výchovný aspekt opatření. V neposlední řadě je odpovědnost za snížení efektivit alternativních trestních opatření i na straně mladistvého klienta PMS, jenž často podceňuje význam alternativního trestního opatření a zejména pak důsledky jeho neplnění.



## Literatura k diplomové práci

### Odborné publikace

- BURDEK, L.(red.) *Úplné Znění: Trestní předpisy, přestupky*. Ostrava: Sagit, 2004, č.459. ISBN 80-7208-457-7.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.
- DOUBRAVOVÁ, D.,  
aj. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: IPM-SPJ, 2001. ISBN 80-902998-0-6
- HOLÁ, L. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0467-6.
- JEDLIČKA, R. *Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7290-035-8.
- JEDLIČKA, R.,  
aj. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- JONES, H. *Zločin v měnící se společnosti*. Praha: Mladá Fronta, 1967.
- KAISER, G. *Kriminologie*. Praha: C.H.Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8.
- KOMÁRKOVÁ, R.,  
SLAMĚNÍK, I. a  
VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie III: sociálněpsychologický výcvik*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0180-4.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-429-X.
- KOVAŘÍK, J., aj. *Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích*. Praha: Český helsinský výbor, 2003. ISBN 80-86436-13-6.
- LORTIE, S. aj *Soudnictví pro mladistvé*. Příručka Ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: Institut MSČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000. Sv. 59. ISBN 80-902656-1-8.

- MACEK, P. *Adolescence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MATOUŠEK, O.,  
aj. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
- MATOUŠEK, O. a  
KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- MATOUŠEK, O.,  
aj. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MCNEILL, F. a  
BATCHELOR, S. *Soudnictví pro mladistvé-přehled studií*. Glasgow: Department of Social Policy and Social Work, University of Glasgow, 2003. Překlad pro PMS ČR: Projekt Phare EU, 2003. ev.č. 53/04-605.
- MIKULOVÁ, V. a  
ČERNÝ, M. Skupinová forma probačně resocializačního programu. *Éthum*, 2003, č. 36, s. 66-70.
- MURÍN, J. *Bulharské dívky*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2005. Případová studie.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální práce*. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-210-3323-1.
- NOVOTNÁ, M. a  
KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. Praha: SPN, 1997. ISBN 80-85937-60-3.
- OUŘEDNÍČKOVÁ, L.,  
aj. Poslání a organizační struktura probační a mediační služby. *České vězeňství*, příloha č. 1, 1999, č.1.
- PALČOVÁ, A. (red.) *Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize: Duševní poruchy a poruchy chování*. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. ISBN 80-85121-44-1.
- PETRÁČKOVÁ, V.

- a KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0607-9.
- PRIMUSOVÁ, H. *Zločin jako nemoc*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0067-0.
- RISKIN, L.,L.,  
ARNOLD, T. a  
KEATING, J. M., Jr. *Mediace aneb jak řešit konflikty*. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici a nakladatelství Palata, 1997. ISBN 80-901710-6-0.
- ROZUM, J.,  
KOTULAN, P.  
a VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. ISBN 80-86008-77-0.
- RAUCHFLEISCH, U. *Doprovázení a terapie delikventů*. Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. Edice SCAN. Sv. 7. ISBN 80-85834-83-9.
- SOTOLÁŘ, A., aj. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Příručka Ministerstva spravedlnosti České republiky. Praha: Institut vzdělávání MSČR, 2001. 1.díl. Sv. 64.
- SOTOLÁŘ, A.,  
PÚRY, F  
a ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.
- SYROVÝ, P. Subkultura jako specifická cílová skupina. *Éthum*, 2002, č. 33, s.8-12.
- TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
- VOCILKA, M. *Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež*. Praha: Tech-Market, 1996. ISBN 80-902134-5-6.
- ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.

### Webové odkazy

- 1) [http://www.crimlinks.com/restorative\\_justice.htm](http://www.crimlinks.com/restorative_justice.htm)  
(Restorativní justice)
- 2) <http://www.e-law.cz/zakony/trest.htm>  
(Tr. Z., Tr. Ř., Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže )
- 3) <http://www.euforumrj.org/conferences.htm>  
( Mezin. konference o restorativ. justici)
- 4) <http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=212&o=202&k=2015>  
(PMS informace)
- 5) [http://www.ok.cz/iksp/kriminologie\\_v\\_cr.html](http://www.ok.cz/iksp/kriminologie_v_cr.html)  
(Pojem a historie kriminologie)
- 6) <http://www.lata.cz/prednaska4.php>  
(Terminol. soc. práce ve vztahu k delikvenci)
- 7) [http://www.mv.cz/statistiky/krim\\_stat/2006/02\\_00\\_1.xls](http://www.mv.cz/statistiky/krim_stat/2006/02_00_1.xls)  
(Stat kriminality I.-II. 2006)
- 8) [http://www.partnersczech.cz/p\\_probacni.htm](http://www.partnersczech.cz/p_probacni.htm)  
(Probační programy)
- 9) <http://www.probation.homeoffice.gov.uk/output/page2.asp>  
(National Probation Service)
- 10) <http://www.spj.cz/index.php?cnt=dokumenty&>  
(Alt. Tresty a opatření)
- 11) [http://www.vscr.cz/clanky/?cl\\_id=24](http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=24)  
(Alt. Tresty k trestu odnětí svobody)
- 12) <http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologicke-jevy/kriminalita-a-delikvence>  
(Příčiny delikvence)
- 13) [http://www.mvcr.cz/sbirka/2002/zakon\\_03.html](http://www.mvcr.cz/sbirka/2002/zakon_03.html)  
(Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.)
- 14) <http://www.atre.cz/zakony/page0031.htm>  
( Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 383/2005.)